

**Mədəniyyət və mədəni
hücumlar
Ziyalı
İctimai-siyasi məsələlər
Dini dəyərlər**

**Ayətullah Seyid Əli Xameneinin
çıxışlarından seçmələr**

Kitabın adı:....Mədəniyyət və mədəni hücumlar
Ziyalı...İctimai-siyasi məsələlər.....Dini dəyərlər
Çap tarixi:.....2022
Çap növbəsi:.....Birinci
Tiraj:.....1000

«Издательство Полипресс»
Тверь, Комсомольский проспект, дом 19.
Тел.: (4822) 58-19-78, 500-250,

ISBN 43-38-024519-42

Birinci fəsil

Mədəniyyət və mədəni hücum

1. Bir xalqın mədəniyyəti

Elm, texnologiya və onların şaxələri ilə mədəniyyət arasında fərq var. Bunlar ayrı-ayrı məsələlərdir. Elmin özü mədəniyyətin şaxələrindən olsa da, bir xalqın mədəniyyəti xüsusi mənada, onun təsəvvürlərindən, fikir və düşüncələrindən, əqidə və inamlarından, adət və ənənələrindən ibarətdir. Biz bu baxımdan elm və texnologiyada inkişaf etmiş ölkələrdən nəinki geridə deyilik, hətta öndəyik də. Mən məsələni böyütmək, şişirtmək istəmirəm və qəbul edirəm ki, mədəniyyətin bəzi şaxələrində

xarici ölkələr və xüsusən də avropalılar bizdən öndədirlər.¹

2. “Bir ölkənin və bir xalqın gələcəyində mədəniyyətin təsiri başqa heç bir şeylə müqayisə olunması deyil!”

Mən İslam Respublikası sisteminin ən yüksək orqanlarında bir məsələnin diqqət mərkəzində olmasına israrlıyam. Bu məsələ Mədəniyyətdir. Mədəniyyət məsələsinə diqqətli yanaşma bəzən şəxsi həssaslıqdan doğur, bəzən isə mədəni baxışdan irəli gəlir. Şəxsi həssaslıqların və fərdi meyllərin çox da əhəmiyyəti və dəyəri yoxdur. Əhəmiyyətli olan budur ki, biz görək doğrudan da mədəniyyətin ölkənin taleyində nə təsiri var? Mədəniyyət məsələlərinə diqqət göstərmək, onlara həssaslıqla yanaşmaq hamımızın arzuladığı və çalışdığı gələcəyin qurulmasında hansı rolunu ifadə edə bilər?

Bizcə, mədəniyyətin ümdə hissəsi bir fərdin, yaxud cəmiyyətin inanc və əxlaq məsələləridir. Bir xalqın ümumi mədəniyyətinin şəxslərindən olan ictimai rəftarlar da bu inanclardan irəli gəlir. Əslində insanın rəftarlarını bu inanclar və əxlaqi məsələlər formalaşdırır. İctimai əxlaq ictimai rəftarları yaradır. Buna əsasən, düzdür ki, mədəniyyət məsələsi bir çox

---

¹ Böyük Rəhbərin təbrizli alim və ruhanilərlə görüşündəki çıxışından: 27 iyul 1993.

yerlərdə rəftarlara da şamil olur, amma mədəniyyətin kökü və əsası əqidə və inancdan, hər bir insanın dünya həqiqətlərinə baxışından və eləcə də fərdi, ictimai və milli əxlaqdan ibarətdir.

Mən burada bir xalq üçün təyinedici olan bir neçə ictimai və milli əxlaq nümunəsinə toxunmaq istəyirəm; məsələn iradə, milli qürur, özünəinam, böyük addımlar atmağa və quruculuğa iqtidar hissi, nizam-intizam, yorulmazlıq, həmkarlıq və əməkdaşlıq.

Fərz edin əgər imana və əqidəyə malik olan bir xalq bu xüsusiyyətlərə də sahib olsa, məqsəd və amalına çatmaqda ona nə qədər kömək göstərər. Bizcə mədəniyyət məsələsi bir xalqın və bir ölkənin gələcəyinə qoya biləcək təsir baxımından, başqa heç bir şeylə müqayisə olunası deyil. Mədəniyyətin əhəmiyyəti buradan görünür. İnsanın, ölkənin gələcəyindən, onun məqsəd və ideyalarından nigaran olmasına və onlara həssas yanaşmasına səbəb olan amillər mədəniyyət məsələsinə də uyğun yanaşmaya səbəb olacaq. Buna əsasən, mədəniyyətə həssaslıq insanın insaniyyətinə, uca insani məqsədlərə və bizim həqiqətən əldə etmək istədiyimiz, onun üçün çalışdığımız, onun üçün yaşadığımız məsələlərə qarşı həssaslıqdır.

Əgər ölkədə zərərli mədəniyyət məhsulları olsa, zərərli düşüncə, zərərli əxlaq, zərərli rəftar, zərərli mədəniyyət vasitələri, zərərli informasiya vasitələri,

zərərli kitab və zərərli incəsənət nümunələri olsa və onlar xurafatla, zəhərli düşüncələrlə əqidələri məhv etmək istəsələr, bunlar anti-bəşəri məhsullar sayılacaq. Bəşəriyyəti müdafiə məqsədilə onlarla mübarizə aparmaq lazımdır. Bu sahədə hamı məsuliyyət hiss etməlidir. Bizim mədəniyyətə baxışımız belədir.¹

3. “Mədəniyyət ölkənin siyasi və elmi hərəkatının əsas sahəsidir”.

Biz mədəniyyəti yalnız dərs oxumağın, elm öyrənməyin deyil, ümumiyyətlə, insan həyatının əsas sahəsi hesab edirik. Bir ölkənin mədəniyyəti onun ümumi hərəkatının obyektidir. Ölkənin siyasi və elmi hərəkatı da mədəniyyət sahəsindədir. Mədəniyyət, yəni bir cəmiyyətin zati xüsusiyyətləri, bir xalqın yerli özəllikləri, təfəkkürləri, imanı və idealları! Bunlar bir ölkənin mədəniyyətinin əsasını təşkil edən elementlərdir. Bir xalqı qorxmaz, qeyrətli, cəsarətli və müstəqil, yaxud qorxaq, xar və yoxsul edən bunlardır. Mədəniyyət çox əhəmiyyətli bir məsələdir. Biz mədəniyyətdən, mədəni inkişafdən və mədəni tərbiyədən imtina edə bilmərik.

Mədəniyyət də elm kimidir. O, öz-özünə bitən ot-ələf deyil. Sizin öz cəmiyyətinizdə və yaxud

---

¹ Böyük Rəhbərin Ali Mədəni İnqilab Şurasının üzvlərilə görüşündəki çıxışından: 9 dekabr 2000.

dünyanın hər hansı bir nöqtəsində gördüyünüz mədəni əlamətlərin toxumu, heç şübhəsiz, bir əl tərəfindən səpilmişdir. Əlbəttə, insan bəzi əlləri görür, bəzisini isə yox. Evin içindən tutmuş məktəbə, küçəyə, radio və televiziya, peyk antenlərinə, beynəlxalq təbliğata və internetə qədər hamısı bu qəbildəndir. Mədəniyyət istiqamətləndirilməli və inkişaf etdirilməlidir. Buna görə də, universitetlərdə mədəni iş görmək olduqca əhəmiyyətlidir.¹

4. Ölkə mədəniyyətində üç mühüm sahə

Mən ölkə mədəniyyətini üç mühüm və ümumi sahədə müşahidə edirəm:

a) Ölkənin strateji qərarları sahəsində; Mədəniyyət ölkənin strateji qərarlarında, hətta iqtisadi və siyasi qərarlarında, idarəçilikdə və istehsaldakı qərarlarında istiqamətləndirici rola malikdir. Biz bina tikmək və şəhər salmaq istədikdə, əslində bununla mədəniyyəti inkişaf etdirmək istəyirik: bir mədəniyyəti icra, yaxud istehsal edirik. İqtisadi istehsal etdikdə də, əslində bu yolla bir mədəniyyət istehsal edirik, onu icraya qoyuruq. Əgər xarici siyasət sahəsində bir müzakirə aparırıq və qərar qəbul ediriksə, eynilə həmin işi görürük. Buna görə

---

¹ Böyük Rəhbərin Təhsil naziri və universitet rektorları ilə görüşündəki çıxışından: 6 yanvar 2005.

də, mədəniyyət ölkənin müxtəlif taleyüklü fəaliyyətlərinin bədənində olan bir ruh kimidir.

İstehsalda, xidmətlərdə, tikintidə, əkinçilikdə, sənayedə, xarici siyasətdə və təhlükəsizlik qərarlarında riayət olunan sərhədləri müəyyənləşdirən və istiqaməti təyin edən mədəniyyət nədir? Bu, burada bilinməlidir. Buna görə də, mədəniyyət ölkənin strateji qərarlarına istiqamət verir. Bu, həqiqətdə bir mədəni əsasın əhəmiyyətini bizə göstərir.

b) Mədəniyyət cəmiyyətin ümumi təsəvvürlərini və rəftarlarını formalaşdırır. Cəmiyyətin hərəkəti onun mədəniyyətinə əsaslanır. Cəmiyyətin düşüncə və qərarları, beyinə hakim olan mədəni əsaslar, dövlət və hökumət özünü belə əhəmiyyətli həqiqətdən kənara çəkə bilməz. Xalq ailədə, nikahda, işləməkdə, geyimdə, danışıqda və ictimai rəftarlarda bir mədəniyyət əsasında hərəkət etdikləri zaman dövlət və hökumət özünü bir kənara çəkib deyə bilməz ki, hər halda bir mədəniyyət var və xalq bir şey haqqında fikirləşir, bu mədəniyyəti öyrənmək bizim vəzifəmiz deyil; düzgün olmasa düzəltmək, zəif olsa gücləndirmək, əcnəbilərin təsiri olsa, o təsiri aradan qaldırmaq bizim vəzifəmiz deyil. Mən inqilabdan qabaqkı çıxışlarımda misal çəkib deyirdim ki, mədəniyyət bir tora bənzəyir, balıqlar bilmədən bu tora düşür, onun içində hərəkət edir və bir istiqamətə yönəlirlər. Buna görə də, cəmiyyətin

ümumi düşüncə və rəftarlarını formalaşdıran mədəniyyət sahəsi əsas meydanlardan biridir.

Bizim ümumi mədəniyyətimizdə zəif olan, yeri az olan, yaxud cənabların dili ilə desək, dozasını artırmalı olduğumuz nədir? Onların biri nizam-intizamdır. Bizim cəmiyyətmizin nizam-intizama çox böyük ehtiyacı var. Digəri milli özünəinam və milli qürurdur. Yəni iranlı olduğuna görə fəxr etmək duyğusu. Söhrab Sipehrinin dililə desək, kaşanlıyam, vəziyyətim pis deyil. Bu fəxrdir. Yaxud başqa bir yerdə deyir: “Mən müsəlmanam”. İranlı olmaqla izzət duymaq! Bizim buna ehtiyacımız var. Əlbəttə, bu, qüsurlu millətçiliklə, yəni həmişə rədd etdiyimiz mənfi nasionalizmlə səhv salınmamalıdır. Bu, müsbət nasionalizmdir. Bu, yaxşı mənada olan millətçilikdir. Bizim buna ehtiyacımız var.

Başqa bir məsələ qanuna tabe olmaqdır. Bir-birinə çiyin vurmamaq, bir-birindən önə keçməmək, ayrılarının hüququnu pozmamaq, başqalarının cibinə əl salmamaq... Bunlar qanundur və cəmiyyətdə bunlara ehtiyacımız var. Başqa bir məsələ milli qeyrətdir. Əgər kiminsə hər hansı bir yolla bizim mədəni, dini, coğrafi və ya milli sərhədlərimizə təcavüz etdiyini və yaxud təcavüz etmək fikrində olduğunu görsək, qanımız coşmalı və qeyrətimiz təhrik olunmalıdır. Başqa bir məsələ dindarlıqdır, ümumi mənada olan dindarlıq. Məncə tələbələrə də bunu demişəm: Kim ramazan ayının

iyirmi birinci gecəsində başına Quran qoyub “Bikə ya Allah” desə, mənim nəzərimdə dindar, Allahçı, müsəlman və hizbullahçı tələbədir. Hansı cinahdan və hansı təşkilatdan, hansı siyasi partiyadan olması ilə işim yoxdur. Biz hamını bu məqama yönəltməliyik ki, ramazan ayının iyirmi birinci gecəsində ürəklərinin məscidə və Qurana tərəf çəkildiyini duysunlar. Bu hal bizim ölkə üçün çox zəruridir.

Başqa nümunələr kimi, nikah mədəniyyətini, sürücülük mədəniyyətini, ailə mədəniyyətini, idarə mədəniyyətini, yəni “rüşvət verək, yoxsa verməyə”, “rüşvətxorla nə edək?”, “xalqın işini necə düzəldək?” və sair, həmçinin geyim mədəniyyətini göstərmək olar.

Mən modanın tərəfdarıyam. Modaya meyli olan adamlardanam, amma daxildən qaynayan modaya. Moda yenilikdir, bayırdan gəlir. Amma saç düzümü, geyim və danışmaq modası bizə bayırdan gəlir. Məişət əşyalarının istifadəsi modeli əhəmiyyətlidir. Bizim xalçamız, pərdəmiz, işıqlarımız necə olmalıdır? Bunları görməzliyə vurmaq olmaz. Əgər kimsə bunların dərinliyinə getsə, görər ki, onlara nə qədər pul, düşüncə, iradə və məharət xəclənir, amma çoxu faydasızdır. Nəhayət, hansısa bir mərkəz bunlar haqqında öz mövqeyini bildirməlidir. Əgər indi mənim vaxtım yoxdur, milli geyim müəyyənləşdirmək prioritet

deyil desə, eybi yoxdur. Qoy məlum olsun ki, bundan sonra beş ilə, on ilə qədər bu məsələ bizdə prioritet olmayacaq və biz onu kənara qoymaq istəyirik. Amma bütün bu mədəni komplekslər yığnağının bir sahibi olmalıdır. Bu da ikinci sahədə olan mədəniyyətdir.

c) Dövlətin səlahiyyətli orqanları, yəni təhsil və səhiyyə nazirliklərinin elm və təhsildəki strateji siyasətləri sahəsindəki mədəniyyət. Dövlətin səlahiyyətli orqanları elm və təhsildəki strateji siyasətlərini bir mərkəzdən almalıdırlar. O mərkəz bu şuradır. Doğrudur, təhsil nazirliyinin özünün məşvərət qrupu var. Amma o, başqa bir iş görür və icraya yaxın fəaliyyətlə məşğuldur. Bu isə icradan çox uzaq bir mərkəzdir, daha strateji, daha geniş baxır. Təhsil və səhiyyə nazirliklərinin bu şuraya böyük ehtiyacları var.

Bu şurada müzakirə olunası və qərar qəbul edilib icraya qoyulası məsələlərdən biri dinə, İslam quruluşuna və inqilaba sadıq olan müdir və müəllimlərdən istifadə qaydasıdır.¹

---

¹ Böyük Rəhbərin Ali Mədəni İnqilab Şurasının üzvlərilə görüşündəki çıxışından: 17 dekabr 2002.

5. İstismarçıların, müstəmləkə altında saxladıqları ölkələrin mədəniyyəti ilə gördükləri birinci iş

İstismarçıların, müstəmləkə altında saxladıqları ölkələrin mədəniyyətləri ilə bağlı gördükləri və qədimdən qayda halına çevrilmiş birinci iş bu idi ki, bu ölkələrin mədəniyyətini, dilini, dəyərlərini, adət-ənənələrini və etiqadlarını təhqirlə, təzyiqlə, zorla və bəzən də qılınc gücü ilə və göz çıxarmaqla (tarixdə bunun nümunələrini görmüşük) məhv edirdilər. Xalqı öz dilində danışmağa qoymurdular. Özlərinin idxal etdikləri dili zorla qəbul etdirməyə çalışırdılar.

İngiltərəlilər Hindistan yarımadasına gəldikdə, fars dili oranın rəsmi idarə dili idi, onlar bu dilin davam etməsinin qarşısını aldılar. Silah və təzyiqlə gücü ilə dedilər ki, fars dilində danışmağa haqqınız yoxdur. Fars dilini çıxarıb yerinə İngilis dilini saldılar. Pəhləvilər də qaranlıq hakimiyyətləri dövründə cəmiyyətə ilham verən məzhəb inanclarını, iman və etiqadları tədriclə xalqdan aldılar, qeyrətsizliyi və imansızlığı yaydılar.¹

6. Mədəni hücumun həqiqi mənası

Mən mədəni hücum deyəndə bəziləri elə bilirlər məqsədlim budur ki, məsələn, bir oğlan saçını bura

---

¹ Böyük Rəhbərin universitet cihadı ekspertləri və elmi şura üzvlərilə görüşündəki çıxışından: 21 iyun 2004.

qədər uzadıb. Elə bilirlər mən uzun saça qarşıyam. Mədəni hücum bu deyil. Əlbəttə, fəsad və pozğunluq da mədəni hücumun şaxələrindəndir. Lakin daha böyük mədəni hücum odur ki, onlar uzun illər boyu iranlı beyninə və inamına yeridiblər ki, sən bacarmırsan, sən Qərbin və Avropanın arxasınca getməlisən. Bizi özümüzdə inanmağa qoymurlar.

Əgər bu gün siz humanitar elmlərdə, təbiət elmlərində, fizikada, riyaziyyatda və ya başqa bir elmdə bir nəzəriyyə irəli sürsəniz və bu nəzəriyyə dünyada məşhur olan nəzəriyyələrə zidd olsa, bəziləri onun qarşısında dayanıb deyəcəklər ki, sizin iqtisadiyyatda filan sözünüz filan nəzəriyyənin ziddindədir; sizin psixologiyadakı sözünüz filan şəxsin nəzəriyyəsi ilə müxalifdir. Yəni möminlərin Qurana və İlahi vəhyə etiqadı olduğu kimi, bunların da hansısa bir avropalı alimin nəzəriyyəsinə etiqadları var. Maraqlıdır ki, bəzən bu nəzəriyyələr köhnəlib sıradan çıxır, onun yerinə yeni nəzəriyyələr meydana gəlir, amma bunlar 50 il qabaqkı nəzəriyyələri müqəddəs mətn və bir din kimi qoruyub saxlayırlar. On illərdir ki, Popperin siyasi və ictimai sahələrdəki nəzəriyyələri köhnəlib sıradan çıxıb, Avropada onun əleyhinə onlarla kitab yazılıb. Amma son zamanlar bəziləri peyda olub fəlsəfi dərk iddiası ilə onun nəzəriyyələrini yaymağa başlayıblar.

Uzun illərdir ki, dünyanın iqtisadi mərkəzlərinə hakim olan nəzəriyyələr sıradan çıxmış və yeni tezlər ortaya qoyulmuşdur. Amma indi də bəziləri iqtisadi layihələr həyata keçirmək istədikdə köhnəlmiş nəzəriyyələrə baxırlar. Bunların iki eybi var: Biri budur ki, təqlid edirlər, ikincisi budur ki, yeni dəyişikliklərdən xəbərdar deyillər. Vaxtilə onlar üçün tədris olunan bir mətni müqəddəs kitab kimi sinələrində saxlayırlar və sonra bizim cavanlarımıza ötürürlər. Bizim ölkəmiz fəlsəfinin beşiyidir, amma onlar fəlsəfəni düşünmək üçün başqalarına müraciət edirlər.¹

7. “Əgər mədəni hücum qarşı ağıllı şəkildə mübarizə aparılmasa, çox təhlükəli olacaq!”

Təəssüf ki, mədəni hücumdan, onunla mübarizənin zəruriliyindən və nəhy əz münkərdən danışdıqda, insanlar çox vaxt nədənsə kiçik nümunələr üzərində dayanırlar. Bunun iki mənfi nəticəsi var: Biri budur ki, bir qrup səthi düşünən insan məsələni belə nümunələrdə məhdudlaşdırır və bütün güclərini heç bir əhəmiyyəti olmayan bu kiçik misallara qarşı səfərbər edirlər. İkincisi budur ki, cəmiyyətin mütəfəkkir insanları məsələnin belə məhdud çərçivədə xülasə olunduğunu gördükdə

---

¹ Böyük Rəhbərin Həmədan universitetlərinin müəllim və tələbələri və həmədanlı gənclərlə görüşündəki çıxışından: 7 iyul 2004.

problemin az əhəmiyyətli olduğunu düşünürlər. Bu hal nigaranlıq doğurur.

Məsələn, mümkündür mədəni hücum küçədə bir neçə qadının üzündə və geyimində görünsün və bunu heç kim mühüm hesab etməsin. Amma məsələ bununla bitmir. Həqiqət budur ki, düşmən özünün təsirli, təhlükəli vasitələri ilə, elm və texnologiyadan istifadə etməklə İslam Respublikasına qarşı mədəni hücum adlı geniş cəbhə açmışdır. Əgər bu mübarizənin önündə tədbir görülməsə, heç şübhəsiz, qələbə də çalacaq. Məncə bu hücumun qarşısında ağıllı surətdə və düzgün metodlarla dayanılmasa, çox təhlükəli və məhvedici olacaq. Bunu başa düşmək lazımdır. Bu sahədə hansısa mədəniyyət sahəsinin başçısının üslubu meyar götürülməməlidir. Təhlükəni bütün əhəmiyyəti ilə görmək lazımdır.¹

8. Mədəni hücumla mədəni mübadilələrin fərqləri

Mədəni hücum mədəni mübadilədən fərqlənir. Mədəni mübadilələr lazımdır. Heç bir xalq hər hansı bir sahədə, o cümlədən mədəniyyət adlanan məsələlər kompleksində başqa xalqlardan ehtiyacsız deyil. Tarixdə həmişə belə olub. Xalqlar get-gəl

---

¹ Böyük Rəhbərin Ali Mədəni İnqilab Şurasının üzvlərilə görüşündəki çıxışından: 10 dekabr 1992.

nəticəsində yaşayış tərzini, əxlaqı, elmi, geyimi, davranış tərzini, dili və dini bir-birindən öyrənmişlər. Bu, xalqların bir-biri ilə ən mühüm mübadiləsi olmuşdur. Bu, hətta iqtisadi mübadilələrdən də əhəmiyyətlidir. Çox zaman bu mədəni mübadilələr bir ölkənin məzhəbinin dəyişilməsi ilə nəticələnmişdir. Məsələn, İslamı Şərqi Asiya ölkələrinə, o cümlədən İndoneziyaya, Malayziyaya və Hindistan yarımadasının mühüm hissələrinə aparan ən böyük amil təbliğatçıların təbliğatı yox, İran xalqının get-gəli olub. İranlı tacir və səyyahlar yola düşdülər, gedib-gəldilər və bunun nəticəsi olaraq görürsünüz ki, bu gün Asiyanın ən böyük müsəlman xalqı olan indoneziyalılar İslamı qəbul etmişlər. İslamı ilk dəfə oraya nə din təbliğatçıları apardı, nə də qılınc və döyüş. İslamı bu get-gəllər apardı.

Bizim xalqımız da tarix boyu digər xalqlardan çox şey öyrənmişdir. Bu, bütün dünyada mədəni təlimlərin və mədəni həyatın canlı qalması üçün zəruri olan bir prosesdir. Bu, mədəni mübadilədir və yaxşıdır. Lakin mədəni hücum odur ki, siyasi, yaxud iqtisadi bir toplum öz siyasi məqsədlərinə çatmaq və bir xalqı əsir etmək üçün o xalqın mədəni təməllərinə hücum edir. Bu toplum da o xalqa və o ölkəyə bəzi təzə məsələlər gətirir, amma zorla, milli mədəniyyət və inancları dəyişdirmək məqsədi ilə. Bunun adı hücumdur.

Mədəni mübadilədə məqsəd milli mədəniyyəti zənginləşdirmək və kamilləşdirməkdir, amma mədəni hücumda məqsəd milli mədəniyyəti kökündən qoparmaq və məhv etmək. Mədəni mübadilədə başqa xalqlardan bir şey götürmək istəyən xalq sevdiyi gözəl elementləri axtarır. Məsələn, onlardan elm öyrənir. Fərz edin İran xalqı Avropaya gedir və görür ki, onlar çox çalışqan və işgüzar xalqlardır. Əgər onlardan bunları öyrənsə, çox yaxşıdır. Uzaq Şərqə gedir, görür ki, oradakılar vicdanlı insanlardır, işə həvəskardırlar. Əgər bunları onlardan öyrənsə, çox yaxşıdır. Başqa bir ölkəyə gedir, görür ki, onlar vaxtlarının qədrini bilən, nizam-intizamlı, mehriban və nəzakətli insanlardır. Əgər bunları öyrənsə və götürsə, çox yaxşıdır. Mədəni mübadilədə məsələ belədir. Öyrənən xalq axtarıb öz mədəniyyətini təkmilləşdirəcək elementləri tapır və öyrənir; eynilə acliqdan zəifləyib münasib qida axtaran insan kimi. O, münasib qida və dərman istifadə edir ki, sağlam olsun və bədəninin nöqsanı aradan qalxsın. Amma mədəni hücumda hücumə məruz qalan xalqa verilən elementlər yaxşı deyil, pis elementlərdir. Avropalılar bizim ölkəyə mədəni hücumə keçdikdə, xalqımız arasında vaxtın qədrini bilməyi, qorxmazlığı, təhlükəli məsələlərə həssas yanaşmağı, elmi diqqəti və incəliyi yaymağa başlamadılar, təbliğət və tədqiqatla İran xalqının işdə və elmdə düzgün

olmasına çalışmadılar. Bu işləri görmədilər və görmürlər. Onlar bizim ölkəmizə cinsi pozğunluq idxal etmək istəyirlər.

Bizim xalqımız minillər boyu cinsi qayğılara, yəni kişi və qadın mənafeyinə sayğı göstərən bir xalq olub. Bu, bütün İslam dövründə olub. Bu o demək deyil ki, heç kəs səhvə yol verməyib və qanundan kənara çıxmayıb, yox, səhv həmişə olub və var. Bəşər övladı bütün dövrlərdə və bütün sahələrdə xəyata, səhvə yol verib. Amma səhv başqa bir şeydir, bir şeyin cəmiyyətdə adət halına düşməsi başqa bir şey. Bizim xalqımız pozğunluqdan, ümumi əyyaşlıqdan və eyş-işrət məclislərindən uzaq olub. Bu işlər padşahlara, şahzadələrə, əyan və əşrafa aid olub. Onlar əyyaşlıqla məşğul olub, gecəni səhərə qədər oyaq qalıblar. Avropalıların şərab məclisləri bütün gün boyu, bütün il ərzində, bütün tarixdə açıq olub. Bu, Avropanın tarixidir. Kim istəyir, gedib oxusun və görsün. Bunu bizim ölkəyə daxil etmək istədilər və bacardıqları qədər etdilər.

Mədəni hücumda düşmən öz mədəniyyətindən özü istədiyi elementləri götürüb başqa bir xalqa sırıyır. Məlumdur ki, düşmən nə istəyir. Əgər mədəni mübadilədə başqa mədəniyyətdən bir şey öyrənən xalqı küçə və bazarda münasib qida və dərman axtaran bir adama bənzətsək, mədəni hücumda bu hücumu məruz qalan xalqı da gərək acınacaqlı vəziyyətə düşmüş və əlindən bir şey

gəlməyən xəstəyə oxşadaq. Bu zaman düşmən ona bir iynə vurur, düşmənin vurduğu iynənin nə olduğu da bəllidir. Bu onun özünün tapdığı, öz iradəsi və seçimi ilə bədəninə daxil etdiyi dərmandan fərqli bir şeydir. Bu, mədəni hücumdur.

Deməli, mədəni mübadilə bizim seçimimiz ilədir, amma mədəni hücum düşmənin seçimi ilə. Mədəni mübadilə edirik ki, təkmilləşək, öz mədəniyyətmizi kamilləşdirək. Amma mədəni hücum bizim yerli mədəniyyətmizi məhv etmək üçündür. Mədəni mübadilə yaxşı ünsürlərdəndir, mədəni hücum isə pislərdən. Mədəni mübadilə bir xalqın iqtidarlı dövründə baş verir, mədəni hücum isə xalqın zəif vaxtında. Buna görə də görürsünüz ki, istismarçılar Asiya, Afrika və Latın Amerikasına daxil olmaq istədikdə, onların siyasətçilərindən, əsgərlərindən və kazaklarından qabaq məsihi missionerlər oraya daxil olur. Qırmızı və qaradərililəri əvvəlcə məsihiləşdirdilər, sonra boyunlarına istismar boyunduruğu saldılar. Sonra da ev və vətənlərindən didərgin salıb, başlarına min oyun açdılar. Bizim öz İranımızda Qacarlar dövrünün sonlarına baxın, görün xalqı xristianlaşdırmaq üçün Avropadan nə qədər keşiş gəlmişdi. Əlbəttə, onlar naşı oğru sayaqı, məsihiliyi təbliğ etmək üçün haraya getməli olduqlarını bilmirdilər. Onlar uğur qazana bilmədilər, amma məqsədləri bu idi. Bu kapitalist kampaniyaların və beynəlxalq qarətçilərin həzrət

Məsihə (ə) etiqadlı olduqlarını demək olmaz. Onlar Məsihin kim olduğunu haradan bilirlər?!

Öz heysiyyətini müdafiə edən bir milli mədəniyyətin mövcud olduğu mühitlərdə ilk iş o mədəniyyəti aradan qaldırmaqdır. Əgər bir qrup əsgər bir möhkəm qalaya hücum etmək istəsə, birinci iş budur ki, bu qalanın divarlarının altına su töküb onları zəiflətmək istəyirlər. Bu, birinci işdir. Yaxud qalanın mühafizəkarlarını yuxuya verirlər. Sədinin Gülüstanda dediyi kimi, “İlk hücum edən düşmən yuxu idi”. Yuxu birinci düşmənləri idi. Gözləri yumuldu və yuxuya getdilər. Özlərindən olan yuxu adlı bu düşmən onların gözlərini bağladı, qollarını bağladı və düşmən gəlib, istədiyini götürüb apardı. Mədəni hücum da belədir.¹

9. “Tərcümə təfəkkürünə qapılmaq mədəni hücumun nümunəsi və böyük müsibətdir!”

Mədəni hücum təkcə zahiri fenomenlərə xas deyil. Məsələn belədir ki, dünyada bir mədəni toplum neftə, veto hüququna, kimyəvi və bioloji silahlara, atom bombasına və siyasi qüdrətə arxalanaraq, başqa ölkə və xalqlar üçün istədiyi bütün inam və əqidələri onlara sırayır. Odur ki, bir ölkə bəzən tərcümə təfəkkürünə məruz qalır. Düşünəndə də tərcüməli

---

¹ Böyük Rəhbərin Təhsil naziri, müavinləri və ölkənin müxtəlif bölgələrindən olan təhsil işçiləri ilə görüşündəki çıxışından: 12 avqust 1992.

düşünür və başqalarının düşüncəsinin məhsulunu alır; əlbəttə, orijinal məhsulları yox, qüvvədən düşmüş, təhrif olunmuş və sıradan çıxmış məhsulları. Onlar belə məhsulları başqa xalqlara lazım bilir, təbliğat yolu ilə onlara yeridir və yeni fikir adı ilə qarşılarına qoyurlar. Bu, bir xalq üçün hər bir müsibətdən daha böyük və ağırdır.¹

10. “Qərblilərin elmi üstünlüyü onlardan mədəniyyət öyrənməyə dəlil deyil!”

Bəziləri belə düşünürlər ki, qərblilər elmi cəhətdən bizdən üstün olduqlarına görə, biz mədəniyyəti, inancları, həyat tərzini, ictimai və siyasi münasibətləri də onlardan öyrənməliyik. Bu, düzgün deyil. Əgər çox gözəl və sevdiyiniz bir müəllim sizə dərs verirsə, bu o deməkdir ki, onun xoşu gəlsin deyə, mütləq onun paltarı rəngində paltar geyinməlisiniz? Əgər bu müəllimin pis bir adəti varsa, siz də bu adəti ondan öyrənməlisiniz? Məsələn, müəllim dərsin ortasında əlini burnuna salırsa, siz ondan elm öyrənirsiniz deyə, bu işini də yamsılamalısınız mı?

Avropalıların səhv işləri və çirkin hərəkətləri olduqca çoxdur. Nəyə görə bunları öyrənməliyik? Qərblilərin elminə ürəkdən məftun olan bir nəfər

---

¹ Böyük Rəhbərin Əmir Kəbir adına sənaye universitetinin müəllim və tələbələri ilə toplantısındakı çıxışından: 27 fevral 2001.

deyirdi ki, biz t p d n dırnađa qədər q rbl şm liyik. Niyə? Biz iranlıyıq, iranlı da qalmalıyıq; m s lmanıq, müsəlman da qalmalıyıq. Onların elmi bizdən çoxdursa, eybi yox, biz gedib onlardan elm  yr n rik. Nəyə görə adət-ənənələri, mədəniyyəti və rəftarları da onlardan öyrənək? Bu, çox yanlış bir m ntiqdir.

Onlar hər hansı bir səbəbə görə qalstuk adlı bir şeyi boyunlarına dolayırlar. Biz onları bu işə görə qınamırıq, qalstuk onlarındır. Amma biz də onları yamsılamalıyıqmı? Bu işə üçün bizim m ntiqimiz nədir? Biz n  üçün onların geyimlərini, rəftarlarını, davranış və danışıq tərzlərini v  hətta l hc l rini yamsılamalıyıq? Mən bəzən televiziyada bizim m xbirimizin dünyanın filan nöqtəsindən fars dilində İrana aid hansısa bir xəbəri verdiyini izl yir m. O, farsca elə danışır ki, elə bil bir ingilis fars dilində danışır. Bu, izz tin zəifliyindən v  h qar t hissindən dođur.¹

---

¹ Böyük Rəhbərin Həmədan universitetlərinin müəllim və tələbələri v  həmədanlı gənclərlə g r ş ndeki çıxışından: 7 iyul 2004.

11. "Elm özümüzünküləşməyə və ölkə elmi cəhətdən geridə qalsa, əcnəbi mədəniyyətlərini yamsılamaq və onların siyasətlərinə icbari tabelik də qacılmaz olacaq!"

Elm o cəmiyyətdə möhtərəm sayılır ki, ölkənin insanların daxili mənbəyi qaynayır və elm özününküləşir. Elm üçün kapital qoyuluşu bu məqsədlə olmalıdır. Amma başqalarının elmi nailiyyətləri olsa, bu formulları və sözləri bizlərə öyrətsələr və biz də dərinliyinə varmadan onları öyrənsək, bu, heç bir ölkənin inkişafına kömək etməz; nə bizim, nə də başqa ölkənin.

Keçmişdə bu ölkədə elm qaynaqları qurumuşdu. Bu iş müxtəlif yollarla baş tutmuşdu. Biri bu idi ki, qərbin elmi tərəqqi sindromu qarşısında bizim ölkədə belə bir təsəvvür çox ciddi şəkildə formalaşmışdı və təkidlə deyilirdi ki, iranlı qadir deyil, iranlı bacarmır, iranlının elmi və sənaye inkişafı üçün lazım olan istedadı yoxdur. Bu gün bu söz sizin qulaqlarınıza tanış deyil. Amma bilin ki, uzun müddət ölkədə bu düşüncə tərzini yayılırdı. Deyirdilər iranlı ancaq ədəbiyyatı bacarır, özü də poetik ədəbiyyatı; gülü-bülbülü və sair belə məsələləri. Ədəbi araşdırmaları da avropalılar və Avropa şərqşünasları gəlib aparırdılar. İranlı ciddi və əsaslı işləri bacarmırdı.

Elmi yoxsulluğun nəticəsi sənaye yoxsulluğu oldu. Sənaye yoxsulluğunun nəticəsi bütün

ehtiyatları normal dünya yaşayışı səviyyəsinə çatmaq üçün xərcləmək oldu; yəni idxal etmək, montaj sənayesi, həmişə başqalarının ardınca qaçmaq, neft və digər daxili ehtiyatları təqdim etmək. Başqa bir nəticəsi də bu oldu ki, bu ölkədə humanitar istedadlardan əlavə, həm də çoxlu təbii potensiallar qurudu. Alim olmadığından, insanlar sənayeyə də malik olmadılar, elm və texnologiyaları olmadı. Özlərinin təbii sərvətlərindən xəbərsiz qaldılar.

Uzun illər ötdü. Bu ölkədə neft var idi, amma heç kim bilmirdi ki, bu neft nədir və hansı işə yararır. Amma inkişaf etmiş əcnəbilər onu tanıyırdılar, onun işlək yerlərini yaxşı bilirdilər. Buna görə də, gəlib onu kəşf etdilər, ona sahib çıxdılar və öz mənafeələrinə uyğun işlətdilər. Həm bizim ölkəmizdə, həm də dünyanın çoxlu neft ölkələrində belə etdilər. Bütün bunlar elmi geriliyin nəticəsidir.

Elm olmayan yerdə sənaye də yoxdur. Sənaye olmasa, cəmiyyətin çoxlu sərvətləri gizli qalar. Sənaye olmasa, bütün ehtiyatlar günün sənaye məhsullarını əldə etmək üçün xərclənər. Bunun ardınca isə əcnəbiləri izləmək, yad mədəniyyətləri yamsılamaq və çarəsiz halda onların siyasətlərinə tabe olmaq gəlir. Bütün bunlar elmsizlikdən qaynaqlanır. Buna görə də, bu ölkədə elm

yayılmalıdır. İncilabın mühüm işlərindən biri bu idi. Elmi ölkə daxilində yaydı.¹

12. "Pozğun mədəniyyət nümunələrini yaymaq top və tufəngdən də təhlükəlidir!"

Mən dəfələrlə demişəm ki, İran xalqının düşmənləri top-tufəng və bu kimi şeylərdən daha çox fəsad mədəniyyətini yaymağa ehtiyaqlıdırlar. Xəbərlərdə oxudum ki, Amerikada mühüm siyasi mərkəzin başçılarında biri deyib bomba atmaqdan, onlara qısa yubkalar göndərin. Doğru deyir. Əgər bir ölkə üçün cinsi ehtirasları, qadın və kişinin, oğlan və qızın fəsadlı qarışığını yaysalar və cavanın təbii instinktinin çəkdiyi yollara yönəlsələr, top-tufəngdən istifadə etməyə ehtiyac qalmayacaq. Fəsad bir xalqı öz-özünə məhv edir, onun gələcəyini korlayır.

Bu gün amerikalıların özləri gələcəklərindən qorxurlar. Mən bunu onların ziyalılarından bəzi məqalələrində görürəm. Təkcə bu günə də aid deyil, bəlkə 10-15 ildir ki, Amerikada bu problem var. Onların bəzi mütəfəkkirləri bugünkü Amerika nəslini və ondakı fəsadın inkişafını görürlər. Onlar homoseksualizmin yayılmasını, ailənin məhv edilməsini, küçələrdə yatan uşaqların çoxalmasını,

---

¹ Böyük Rəhbərin tələbələrin çıxışından sonrakı söhbətindən: 31 oktyabr 2004.

uşaq və yeniyetmələrin cinayətinin artmasını müşahidə edirlər, bilirlər ki, bu vəziyyət Amerika kimi sivilizasiyalı bir ölkəni, bütün elmi və texnoloji tərəqqisinə rəğmən, yaxın gələcəkdə yerə yığacaq. Buna görə də, həyəcan təbli çalırırlar. Uzun müddətdir onlar hətta Hollivuda və başqa mərkəzlərə təzyiq göstərərək tövsiyə edirlər ki, televiziya ehtiraslı və aqressiv filmləri göstərmək əvəzinə ailə filmlərini göstərsinlər. Bunun romanları da yayılıb. Onlar hətta yazıçıların adını da deyirlər. Əlbəttə, onların fəsad yolundakı hərəkətləri elə bir məqama çatıb ki, qarşısını almaq mümkün deyil. Bu fəsadın qarşısını ala bilmirlər. Onu bir qədər gecikdirə bilirlər, amma qarşısını almağı bacarmayacaqlar, amma biz bacarıyıq. Biz hələ belə təhlükəli uçurumlardan çox uzaqdayıq.¹

---

¹ Böyük Rəhbərin Təhsil naziri və universitet rektorları ilə görüşündəki çıxışından: 6 yanvar 2005.

İkinci fəsil

Ziyalılıq

Böyük Rəhbərin Tehran universitetinin tələbələri qarşısındakı çıxışının mətni

13. Giriş

Bu gün siz əziz tələbələrə danışmaq üçün mövzu seçməkdə çətinlik çəkmədim. Əlbəttə, siz əziz cavanlarla, xüsusən də tələbələrlə müzakirə etməli məsələlər çoxdur. Necə deyərlər, “ağzımızda dolu bir sinənin sözləri dalğalanır”. Lakin bugünkü mövzu dəfələrlə mənim zehnimdən keçib, onun üzərində çox düşünmüşəm, mütaliə etmişəm və ona böyük əhəmiyyət verirəm. Bu mövzu

genişləndirilməli bir mövzudur. Bu gün mən ilk dəfə bunu bəyan edirəm və əgər özüm bu universitetdə və yaxud başqa bir universitetdə növbəti görüşlərimdə imkan tapsam, onu davam etdirəcəyəm. Tələbələr, xüsusən də tarix və ictimai elmlər fakültələrinin tələbələri bu məsələ üzərində düşünüb mütaliə etsinlər.

Mövzu ziyalılıq və ölkəmizdəki ziyalılar barəsindədir. Məncə bu, çox mühüm mövzudur. Bu, elə bir məsələdir ki, mən ona ad qoymaq istəsəm, məsələn, belə deməliyəm: ziyalıların irticaçılığı, yaxud ziyalılığa irticaçılıq. Bildiyiniz kimi, ziyalılıq və ziya irticanın əksidir. Ziyalılıq və aydınlıq irəliyə və gələcəyə baxan bir fenomendir, fransız sözü olan "intellectual"ın tərcüməsini ifadə edən məfhumdur. Əlbəttə, bu işin mütəxəssisləri və dilçilər deyirlər ki, bu tərcümə düzgün və dəqiq deyil. Amma nə də olsa, məqsəd bəllidir. Mən sonra bu barədə də bir qədər danışacağam. İnkişaf edən və gələcəyə baxan bu məsələ gələcəyə doğru gedir. Onda geriyyə qayıdış ola bilməz. Amma mən elə bir vəziyyət müşahidə etmişəm və edirəm ki, ona ziyalılıq irticaçılığı, yaxud ziyalılığa irticaçılıqdan başqa bir ad qoya bilmirəm.

14. İranda ziyalılığın doğulması

Mən dəfələrlə demişəm ki, ziyalılıq İranda xəstə doğuldu. Ziyalılığın malik olduğu xüsusiyyətlər - elmi düşüncə, gələcəyə baxış, aydınlıq, ağıllılıq,

ictimai məsələlərdə ağrı duymaq, xüsusən də mədəniyyətə olan məsələlərdə məsuliyyət hiss etmək bizim ölkəmizdə xəstə, qeyri-sağlam və eyibli doğuldu. Niyə? Çünki bizim tarixin ilk ziyalıları xəstə insanlar idilər. Mən belə şəxsiyyətlərdən və İranda ziyalılığın aparıcı insanlarından bir neçəsinin adını çəkirəm: Mirzə Mülküm xan Ərməni, Mirzə Fətəli Axundzadə, Hacı Səyyah Məhəllati.

On doqquzuncu əsr Avropasının ziyalılıq nümunələrini İrana daxil edən ilk şəxslər etimadlı insanlar deyildilər. Məsələn, ziyalılıq iddiasında olan və Nasirəddin şahın totalitar rejiminə qarşı ziyalılıq edən Mirzə Mülküm xanın özü Röyterin çox zərərli və istismarçı planlarının dəllalı idi.

Bildiyiniz kimi, Nasirəddin şahın ömrünün son 20 ilində xarici inhisarçılıq bu məmləkətə çox böyük zərbə vurdu. İngilislər gəlib inhisarçılıq edirdilər. Gömrüyü, tütün məmulatlarını, dəmir yolunu və sair sahələri monopoliya edirdilər. Sonra o tərəfdən ruslar gəlib deyirdilər ki, siz bizim rəqiblərimizə filan inhisarçılığı, yaxud filan ticarəti vermisiniz, gərək bizə də verəsiniz. Ona da bir şey verirdilər. Sonra bunun adını müsbət balanslaşdırma qoyurdular: xarici siyasətdə və iqtisadi əlaqələrdə Rusiya və İngiltərə arasında müvazinət yaratmaq, lakin yarış formasında. Yəni bir qüdrətə bir şey versinlər, sabah o birisi desin ki, niyə mənə vermədiniz, bunlar da desinlər al, bu da sənin. Sonra o desin ki, mənimki az

oldu, desinlər ki, bu da sənin. Beləliklə İrani bir xanədanın, yəni Nasirəddin şahın, saray adamlarının və bu süfrədən bir tikə qarət edə biləcək hər bir kəsin mənafeyinə görə çapıb-talayrdılar.

İranda ziyalılığın və aydınlığın ən məşhur carçısı sayılan bu Mirzə Mülküm xanın özü Röyterin dəllalı idi. Məşhur tənbəki monopoliyasında, yəni zamanın təqlid mərcəi olan Mirzə Şirazinin boykot etdiyi və bu zərərli alış-verişin qarşısını aldığı məsələdə Mirzə Mülküm xan Röyterin dəllalı idi. Mirzə Mülküm xan Ərməninin əsas dəllallıqlarından biri də parad məsələsində idi. Saray da onu qəbul etdi. Bu adam İranda ziyalılığın carçısı olmaq istəyirdi, xalqı gələcəyə, yeniliyə dəvət etmək istəyirdi. Görün bu zaman xalq hansı vəziyyətə düşər! Mən bilmirəm sizin müasir tarixdən nə qədər məlumatınız var, onu nə qədər oxumusunuz. Yaxşı olar ki, siz boş vaxtınızın olduğu yay fəslində proqramlı şəkildə bir qədər müasir tarixi, o cümlədən bu tənbəki məsələsini mütləq edəsiniz. Bu mövzuda kitablar da yazılıb, onları oxuya bilərsiniz. Əlbəttə, qərəzsiz yazılmış kitabları deyirəm. Çünki ortada dinin və ruhaniliyin adı olduğundan, bəziləri dinlə düşmən olduqlarına görə, belə bir əzəmətli işi bəyan etmək istəmirlər.

Başqa bir cəhətdən, Mirzə Fətəli Axundzadə də Mirzə Mülküm xana oxşayır. Bu Axundzadə Xamənədənir. Mən qədim xamənəlilərdən və bəzi

qohumlarımdan onun haqqında eşitmişəm və bilirəm. O, Oktyabr İnqilabından əvvəl Qafqaza getdi və Rusiyada çarların süfrəsində oturdu, onların köməyi ilə və onların sayəsində İran istibdadı əleyhinə mübarizə apardığını xəyal etdi. Bu mübarizə etimadlı mübarizə deyildi. Bu, qəbulolunası deyildi. Bunların məqsəd seçdiyi birinci məsələ totalitarizmə qarşı siyasi mübarizə yox, xalqın dininə, etiqadlarına və yerli prinsipial ənənələrə qarşı çıxmaq idi. Mən bu barədə sonra danışacağam.

Hacı Səyyah üçüncü nümunədir. O, bir Avropa səfərində öz həyatını yazıb. Bu kitabı oxuyan adam şübhə etmədən anlayır ki, orada məqsədli şəkildə azad və böyük ruhanilərə qarşı yazmağa çalışılıb. Orada ruhanilərin adının çəkilməməsinə və onlarla bağlı olan hadisələrin bəyan olunmamasına səy göstərilib. İranda ziyalılıq belə doğuldu.

15. Qacarlar dövrü

İranda ziyalılığın sonrakı təbəqələri də etimadlı insanlar deyildilər, daha çox şahzadələr, əyan və əşraf övladları idilər. Abdullah Müstövfinin özünün yazdığı üçcildlik tərcümeyi-halına baxın. Onun özü də həmin ziyalılardan və həm də Qacar aparatının zadəgan övladlarındanır. Əlbəttə, o, normal şəxsiyyətdir, mənfi olduğu nəzərə çarpmır. Siz o kitaba baxsanız, bayraqlarının, mesajlarının və

tanındığı şəxslərin kim olduğunu biləcəksiniz. Qacarlar dövrü beləcə keçdi. Yəni İranın bütün ziyalıları arasında vətəninə sevən, qərəzsiz və qayğıkeş ziyalılar çox az idi.

16. Rzaxan dövrü

Sonra Rzaxanın dövrü başladı. Bu dövrdə ölkənin müəllimlərdən, yazıçılardan və aydın mütəfəkkirlərdən olan birinci dərəcəli ziyalıları Rzaxanın xidmətində çalışırdılar. Rzaxan mədəniyyət və mərifətdən çox-çox uzaq olduğundan, onların Rzaxanı müdafiə etməsini heç nə ilə izah etmək olmur. Rzaxan nə savadlı idi, nə mədəniyyətli idi, nə də millətçi. Hamı bilirdi ki, o, ingilislərin siyasətini icra edir. Ziyalıların özləri görürdülər ki, Rzaxanı ingilislər iqtidara gətirdilər, onun şahlığını gücləndirdilər və maneələri aradan qaldıraraq yolunu hamarladılar. O zaman ziyalılar Rzaxanın çevrilişlə gəlmiş hakimiyyətinin ideoloqları idilər. Görmək istədiyi hər bir işin ideologiyasını və fikir təməllərini onlar hazırlayırdı və onun üçün qanuniləşdirirdilər.

Mən vəzifəli şəxs kimi yox, bir ruhani kimi, bir tələbə kimi, təqribən bütün cavanlığını öz zamanının ziyalılığı mühitində keçirən və İran ziyalılarının tanınmış simalarının çoxu ilə ya yaxından, yaxud əsərləri vasitəsi ilə tanış olan, şair, yazıçı və ya mədəniyyət xadimi olan bu insanları yaxından və

düzgün tanıyan bir tələbə kimi sizinlə danışmaq istəyirəm. Mən istəyirəm bu dövrün cavanları olan sizlər bir qədər ölkənin mədəni mühiti ilə tanış olasınız. Çünki siz də ziyalı təbəqənin nümayəndələrisiniz. Görün yolun harasındasınız? Əvvəl nə olmuşunuz? İndiyədək nə baş verib və nə baş vermək istəyir. Sizin bu məsələyə diqqət yetirmənizi istəyirəm.

17. 1941-ci ilin sentyabrından 1953-cü ilin avqustuna qədər

Rzaxan getdikdən və qəribə hökumət təşkil olunan 1941-ci ilin sentyabrından sonra o zamanın ziyalılarının bəzisi kommunist partiyasına qoşuldular. Sovetə bağlı olsalar da, onlar ən sədaqətli ziyalılarından idilər. O zaman onların özləri də qəbul və bəzən etiraf edirdilər ki, Sovetə bağlıdırlar. Onları Sovet yaratmışdı və dəstəkləyirdi. Onlar İranda SSRİ-nin beşinci sütunu kimi əməl edirdilər. Siz bu Kiyanın və İslam Respublikası dövründə tutulan başqa kommunizm rəhbərlərinin xatirələrinə baxın. Bunların xatirəsi çap olunub. Onlar 50-60 il bundan qabaqki hadisələri yazıblar. Onlar bəlkə bütün həqiqətləri demək istəməsələr də, sözlərinin məcmusundan o zamanın Kommunist partiyasının həqiqətinin nə olduğunu başa düşmək olar. Amma eyni zamanda ziyalıların ən sədaqətli və ən səmimiləri o cəmdə toplanmışdılar. Onların biri

Cəlal Ali-Əhmədın özü idi. Mən burada onun bəzi sözlərini sizə danışacağam.

Mərhum Cəlal Ali-Əhməd Kommunist partiyasından idi. Xəlil Məliki və başqaları əvvəl kommunist partiyasında olmuşlar. Mənim yadımda deyil ki, bu sözü onun özündən eşitmişəm, yoxsa bir dostum mənə danışmış. Cəlal Ali-Əhməd 1968-ci ildə Məşhədə gəlmişdi. O mərhumla olduğumuz məclisdə bu sözlərdən çox danışıldı. Güman ki, özüm eşitmişəm, yaxud ola bilər kimsə eşidib və mənə danışmış. O deyirdi ki, biz Kommunist partiyasının otaqlarında daim o otaqdan bu otağa keçirdik. Məqsədi bu idi ki, partiya mərhələlərini keçirdik. Deyir nəhayət bir yerə çatdıq. Divarın arxasından səs gəlirdi. Dedik ora haradır? Dedilər bura Moskvadır. Dedik ki, onda biz yoxuq və qayıtdıq. Yəni partiya dərəcələri silsiləsində onun xaricə bağlı olduğunu duyan kimi kənara çəkilib, oradan xaric oldular. O, Xəlil Məliki və başqaları ilə birgə üçüncü qüvvəni yaratdı. Səmimilər orada idilər. Bu dövr təqribən Doktor Müsəddiqin dövrünə qədər və 19 avqust 1953-cü ilədək davam etdi.

18. 19 Avqust 1953-cü ildən sonrakı dövr

Bir ziyalının zalım rejim qarşısında hissələrini bildirmək baxımından, 19 avqustdan sonra ziyalılıq mühitində çox dərin sükut yarandı. 40-cı illərdə hakimiyyətin qəzəbinə düşər olanların çoxu 50-ci

illərdə onun itaətkar həmkarlarına çevrildilər. Ali-Əhməd “Ziyalılardan xidməti və xəyanəti” kitabında 50-ci illərin ziyalılardan danışır. O, bu kitabı 1964-cü ildə yazmağa başlayıb, 1968-ci ilə qədər yazmışdır. 1968-ci ildə Ali-Əhməd Məşhədə gəldikdə biz onunla görüşdük. Bu kitabdan söhbət düşdükdə dedi ki, bir müddətdir bir işlə məşğulam. Sonra bildik ki, o, 1964-cü ildən bu kitabı yazmaqla məşğul imiş. O, bəzi sahələrdə bizdən məlumat istəyirdi. Elə bilirdi ki, bizim onlardan xəbərimiz var. Oradan bildik ki, o belə bir kitab yazır. Bu kitab onun ölümündən sonra çap edildi. O, keçmiş rejimdə çapına icazə veriləsi bir kitab deyildi. Yüz faiz qadağan olunan kitablardan sayılırdı və yayılması mümkünsüz idi. Əlbəttə, burada Ali-Əhməd çox yaxşı mövqə seçir. Yenə də siz görürsünüz ki, bu Ali-Əhməd dinə etiqadlıdır, iranlı və yerli ənənələrə inamı var, onlara tabe olur, fars dilinə və ədəbiyyatına inanır, Qərbə yaddır, qərbləşmənin düşmənidir, amma eyni zamanda ziyalılıq məsələlərində həmin Qərb ziyalılığı çərçivəsində düşünür, fikirləşir, danışır və mühakimə yürüdür. Mən ziyalılığın İranda xəstə döğulduğunu dedikdə bunu nəzərdə tuturam. Nə qədər davam edirsə, xəstəlik də onunla davam edir.

19. Ziyalılığın xüsusiyyətləri Ali-Əhmədin dili ilə

Görək bu xəstəlik nə idi, harada özünü göstərirdi. Bunu sizə Ali-Əhmədin dilindən deyirəm. Ali-Əhməd ziyalılığın xüsusiyyətləri barədə deyir ki, bir qrup xüsusiyyət ziyalılığın avamcasına xüsusiyyətləridir. O deyir “avamcasına” sözünün mənası bu deyil ki, avam insanlar ziyalını belə təsəvvür edirlər. Xeyr, hətta ziyalının özü də bəzən belə düşünür. Belə xüsusiyyətlər üçdür:

1. Din və məzhəblə müxalifətçilik; yəni ziyalı gərək dinə qarşı olsun;
2. Qərb və Avropa ənənələrinə meyl;
3. Təhsil.

Bu, ziyalılığın avamcasına təsəvvürləridir. Ziyalının xüsusiyyətləri budur. Yəni əgər bir şəxs dindar olsa, dövrün əllaməsi, ən böyük filosof, yaxud incəsənət xadimi olsa da, ziyalı sayıla bilməz.

Sonra deyir ki, avam təfəkkürün məhsulu olan bu xüsusiyyətlər əslində alimcəsinə və ziyalılıq dili ilə iki xüsusiyyətin sadələşdirilmiş formasıdır. Bu iki xüsusiyyətin biri yerli mədəniyyət və ənənələrə etinasızlıq prinsipidir. Bu daha avamcasına söhbət deyil. Bu mütləqdir. Digəri isə elmi dünyagörüşə, elmi rəhbərliyə və qəza və qədərin yalanlığına etiqaddır. O buna misallar da vurur. Onlar bu ziyalılığı Qərbdən öyrənmişdilər. Lakin Qərbdə olan ziyalılığın mənasında belə bir xətt və istiqamət

yoxdur. Axı nə üçün bir ziyalı yerli ənənələrinə mütləq etinasız yanaşmalıdır? Səbəb nədir? Ziyalılıq fikir fəaliyyəti ilə bağlı olan hərəkət, peşə, iş və vəziyyətdir. Ziyalı odur ki, daha çox öz beyni ilə işləyir. Ziyalı əzəllərindən daha çox sinirləri ilə fəaliyyət göstərir. Bu, ziyalıdır.

Ali-Əhməd kitabının sonrakı fəsillərində ziyalılığın müxtəlif təbəqələrindən - şairdən, yazıçıdan, mütəfəkkirdən başlayaraq universitet müəlliminə, tələbəyə, orta məktəb müəlliminə və jurnalistlərə qədər sayır. Onların sonuncusu müxbir və jurnalistlərdir. Öz beyni ilə, təfəkkürü ilə işləyən adam nə üçün mütləq öz tarixinə, vətəninə və ölkəsinə ənənələrinə yad olmalıdır, onlarla düşmən olmalıdır? Nə üçün məzhəbə qarşı çıxmalıdır? Bu sualın cavabı o mərhumun öz sözlərindən, yaxud bu sahədə deyilmiş ayrı sözlərdən başa düşülür. Səbəb budur ki, ziyalılıq və intellektuallıq məsələsinin ilk dəfə Fransada yarandığı dövr Fransa və Avropa xalqının orta əsrlər dövründən xaric olduğu zaman idi. Onlar qara, kobud və xurafatçı kilsə məsihiliyini araxada qoyub, rədd etmişdilər. Bu məsihilik alimi öldürürdü, ixtiraçını və kəşf edəni mühakimə və sürgün edirdi, özünü və kitabını məhv edirdi. Təbiidir ki, belə bir şəraitdə aydın insanlar meydana çıxıb bu xüsusiyyətlərə malik olan və heç bir ağıllı insanın qəbul etməyəcəyi sözlərlə və xurafatlarla dolu olan bir məzhəbi kənara qoysunlar, yeni işlərə

başlasınlar, Fransanın yeni ensiklopediyasını yazsınlar və böyük işlər görsünlər.

Təbii ki, bu işin xisləti məzhəbə arxa çevirmək idi. Lakin təqlidçi İran ziyalıları Qacarlar dövründə ilk dəfə intellektual məsələsini ölkəyə daxil edib ona “münəvvirül-fikr” adını qoydu və sonralar eyni antinin xüsusiyyəti olan ziyalıya çevrildi. Onu İslamın qarşısına çıxardı: ən məntiqli təfəkkürlərə, ən aydın təlimlərə, ən möhkəm dəlillərə və ən şəffaf əxlaqi məsələlərə söykənən, o zaman İranda, ziyalılığın Qərbdə görmək istədiyi işi gören İslama. Yəni istismar dövründə qərbli ziyalılar, Qərbin istismarına məruz qalmış bölgələrin xalqlarının səsinə səs verdilər. Məsələn, İspaniya Kubanı istismar edib, onun sərvəti olan şəkəri ələ keçirəndə, fransalı Jan Pol Sartr Kuba xalqını, Fidel Kastronu və Çe Gevaranı Fransa istismarı əleyhinə mübarizəyə həvəsləndirir, “Kubada şəkər müharibəsi” adlı kitab yazırdı. Başqa sözlə desək, Qərb ziyalıları müəyyən bir zaman kəsiyində zəif xalqların mənafeyindən ötrü özlərinin hakim quruluşları ilə mübarizə aparırdılar. İranda bu iş kimin tərəfindən yerinə yetirilirdi? Mirzə Şirazinin, Tehranda Mirzə Aştiyaninin, Fars vilayətində Seyid Əbdülhüseyn Larinin. Bunlar istismarçılarla mübarizə aparırdılar. Lakin görək müstəmləkəçilərin müqaviləsinin bağlanmasına kim kömək göstərirdi: Mirzə Mülküm xan və onun kimilər, həmçinin Qacarların ziyalı

sayılan qüvvələri. Yəni yerlər tamamilə dəyişilmişdi. Amma eyni zamanda xurafatçı məsihiliklə mübarizə İran ziyalılığında öz yerini İslamla mübarizəyə vermişdi. Buna əsasən, ziyalılığın xüsusiyyətlərindən biri bu oldu ki, İslamla düşmən olsun, ona qarşı çıxsın.

Əlbəttə, indinin özündə də Pəhləvi dövrü ziyalılarınun yazıçılardan, şairlərdən, tədqiqatçılardan, şərh yazanlardan, bioqrafiklərdən olan davamçıları bəzən uyğun xətti aydın şəkildə davam etdirir və Mirzə Fətəli Axundzadə kimiləri elə tərifləyirlər ki, elə bil bir peyğəmbəri tərifləyirlər. Mirzə Fətəli dinə qarşı çıxdığına və İslamla mübarizə apardığına görə həm gedib çarların süfrəsində oturdu, onların çörəklərini yedi və köməklərini qəbul etdi, həm də sonradan bolşeviklər və kommunistlər bizim Xamənəyə gəldikdə, Mirzə Fətəli Axundzadənin adına konsert verdilər. Mən özüm uşaqlıq dövrümü orada keçirmədiyimdən, bu hadisəni uşaqlığı orada keçirənlər illər bundan öncə mənə danışblar. 1945-1946-cı illərdə Pişəvərinin zamanında, Təbriz və Azərbaycanın bir hissəsi Sovet silahlı qüvvələrinin ixtiyarına keçib, işğal ediləndə və necə deyərlər, yerli hökumət qurulanda və sonradan tar-mar ediləndə bolşeviklər Təbrizə gəlib Xamənəyə getdilər və Mirzə Fətəli Axundzadə adına konsert verdilər. Yəni bir nəfərin həm çar hakimiyyətində tərəfdarı var və həm də bu hakimiyyəti devirən bolşeviklərin

yanında. Şəxsiyyətin qaranlığını görürsünüzmü?! Çar hakimiyyətinin və kommunist hakimiyyətinin müştərək cəhəti nədir: məzhəblə, İslamla ziddiyyət. O da İslamla ziddiyyət carçısı olmuşdur.

Əlbəttə, mənəcə sözün həqiqi mənasında olan ziyalılıqda nə məzhəblə ziddiyyət var, nə ibadətlə. Bir insan həm ziyalı ola bilər, yəni gələcəyə baxan, fikir işi ilə məşğul olan, inkişaf uğrunda çalışan mənada ziyalı ola bilər və həm də dindar ola bilər, mərhum Doktor Behiştə ola bilər, Şəhid Mütəhhəri ola bilər, bizim gördüyümüz dinçi və bütünlüklə mömin ziyalı şəxsiyyətlərin çoxu ola bilər. Dinə qarşı çıxmaq vacib deyil. Dinsizliyi ziyalılığın mütləq şərti kimi göstərdikdə nəticə belə olur: Dövrümüzün ən böyük filosofu, Fransadan filosofların və Hanri Korbon kimi böyük şəxsiyyətlərin gəlib neçə il yanında qaldığı və bəhrələndiyi Əllamə Təbatəbai ziyalı deyil, amma məsələn, dinin təməllərinə, klassik təməllərə və irançılıq prinsiplərinə əqidəsi olmayan, bir neçə gün Avropada, yaxud Amerikada qalan filan cüce şair ziyalıdır və kim Avropada daha çox qalmışsa, o, daha ziyalıdır. Görün İranda ziyalı adı ilə necə yanlış tərif, necə çirkin cərəyan yaradılmışdır. Ölkənin böyük əhəmiyyətli məsələlərində ziyalılar bu xüsusiyyətlə hazır olurdular, amma kənarda...

19 Avqust hadisəsində ziyalılar tərəfindən həqiqi mübarizə görünmədi. Əlbəttə, 19 avqust bizim

zamanımızdan çox keçmişdə olub. Lakin bu hadisə zamanı Pəhləvi rejiminin kəskin tədbirləri Doktor Müsəddiqə və milli hərəkata meyli olan ziyalıları elə bir vəziyyətə saldı ki, birdəfəlik kənara çəkildilər və ziyalılar toplumu tərəfindən heç bir həqiqi mübarizə baş qaldırmadı. Lakin ziyalılıq missiyası tələb edirdi ki, onlar xalqın xeyrinə və onların gələcəyi naminə meydana atılıb şeir desinlər, yazsınlar, danışsınlar, xalqı aydınlaşdırsınlar. Lakin bu işlər baş vermədi. Sonra 5 iyun hadisələri baş verdi. Bu, indiki hicri-şəmsi əsrində xalqla hakim rejim arasında baş verən ən böyük hadisə idi. 5 İyunda, Aşura günü İmam Xomeyninin Qum şəhərindəki çıxışı, ertəsi gün və daha sonrakı gün Tehranda müəyyən təşkilatçılıq olmadan xalqın izdihamlı etirazı ilə nəticələndi. Çap olunmuş sənədlər də həmin günlərdə bu hadisənin qarşısını almaq üçün Dövlət Şurasının müzakirələrini göstərir. Siz görün o çıxış və xalqın bu iştirakı necə böyük zəlzələ yaratmışdı. İmamın hərəkatı baş tutacağı ən güclü şəkildə baş tutmuş və xalqı da hərəkatə gətirmişdi. Sonra isə rejimin əsgərləri küçələrə dolub xalqı atəşə tutdular. Biz dəqiq sayını öyrənə bilməsək də, bu hadisədə bir neçə min nəfər öldürüldü, qanlar töküldü.

Ali-Əhməd Ziyalıların xidməti və xəyanəti kitabında mənə bu təbirlə yazır ki, bizim iranlı ziyalılarımız öz əllərini 5 iyun qanı ilə yudular, yəni dodaqlarını islatmadılar. Bu tanınmış ziyalılar, yəni

şeir deyənlər, hekayə yazanlar, məqalə yazanlar, siyasi təhlillər edənlər, xalqa rəhbərlik iddiasında olanlar, hən hansı bir ictimai məsələdə onların bir məqalə vasitəsi ilə bildirdikləri fikirlərin hamı tərəfindən qəbul edilməsini gözləyənlər sükut etdilər. Onlar xalqdan bu qədər uzaq idilər və bu uzaqlıq beləcə davam etdi. Bəzən onların çox kiçik əlamətləri görünürdü. Lakin rejim bir dəfə çıxıran kimi qayıdıb gedirdilər. Bunun yaxşı nümunələrindən biri tanınmış bir adam idi. O, bir neçə il bundan əvvəl dünyasını dəyişdi. Adını çəkmək istəmirəm, kitabını deyirəm, kim anlasa, anlayıb. Bu şəxs inqilabdan əvvəl "Ay papaqlı, ay papaqsız!" adlı pyes yazmışdı. Biz o zaman bu pyesi oxuduq. O, bu pyesdə ziyalının rolunu müəyyənləşdirmişdi. Bu simvolik təbirdə papaqsız sözündə məqsəd ingilislər idilər, papaqlıda isə amerikalılar. Pyesin birinci pərdəsində ingiltərəlilərin nüfuzu dövrü, ikinci pərdəsində isə amerikalıların nüfuzu dövrü göstərilirdi. Hər iki dövrdə xalqın təbəqələri öz mövqelərinə görə hərəkət edir və səy göstərirdilər. Amma bu pyesdə "eyvan yuxarısındakı kişi" adlanan ziyalı isə, ümumiyyətlə kənarda qalırdı. O görür, bəzən bir söz də deyir, amma özünü təhlükəyə atmur və meydana daxil olmur. Bu pyesi o ağa yazdı. Mən o zaman Məşhəddə namazdan sonra tələbələr və cavanlar üçün söhbət edirdim. Bu kitab mənim əlimə düşdü.

Mən dedim ki, kitabın müəllifi olan bu cənabın özü də eyvan yuxarısındakı kişidir. O əslində özünü təsvir edib: tamamilə kənar da.

İranda ziyalı təbəqəsinin edə biləcəyi ən pis işi bizim ziyalılarımız 15 illik İslam hərəkatı dövründə etdilər. Ümumiyyətlə kənar da qaldılar. Nəticə də məlum idi: xalq onlardan uzaqlaşdı. Əlbəttə, onların az bir qismi müəyyən həddə meydanda qaldılar. Onların biri mərhum Ali-Əhmədini özü idi. Hətta onun şagirdləri, dostları və onu sevənlər də bu meydana atılmadılar, çox uzaqdan hərəkat etdilər. Dustaxanalar xalqla, ruhanilərlə, tələbələrlə, xalqın adi təbəqələri, fəhlə və tacirlərlə dolu idi. Bu mütəmadi illər ərzində ən çox dustaq imamın hərəkatına aid idi. Çünki onların hərəkatı rejimi bezdirmişdi. Sizin hamınızın tanıdığı bu məşhur simalar həbsə düşdülər, saatlarla işgəncə altında fəryad etdilər, amma o cənablar yox. Bəzən xırda bir şey üstündə bunlardan da həbsə düşən olurdu. Amma demək olar ki, dərhal tövbənamə yazırdılar. Bu gün bizim zamanımızda ziyalılığın irticaçılığa çəkmək istəyən və sonra haqlarında danışacağım tanınmış simalar arasında elələri var idi ki, həbsdə məktub yazır, yalvarır və ağlayırdılar. Biz bunları çox yaxından tanıyırdıq. Özləri də bilirlər ki, biz onları tanıyırdıq. Amma cavanlar bunları tanımırıqlar. O zamanın ziyalıları inqilaba qədər göstərdilər ki, xalqın fikir rəhbərliyi üçün etimadlı təbəqə deyillər.

Əlbəttə, inqilaba 1-2 il qalmış bir hərəkət vücuda gəldi. Bu hərəkətin dalğası özünün əqidə və düşüncələri ilə müxtəlif zümrələrin içinə daxil oldu. İslama əqidəsi olmayanların çoxu hərəkət səbəbindən ona inandılar. Hicaba heç bir inamı olmayan çoxlu qızlar var idi. Amma hərəkət dövründə heç kim onlara bir kəlmə də söz demədən, özləri hicablanmışdılar. Yəni imamın hərəkəti, İslam hərəkəti genişləndiyindən, zirvəyə çatdığından, Kərbəla rəngi aldığından, nə qədər çox tələfat verirdisə, nə qədər çox şəhid və fədai verirdisə, bir o qədər də tərəfdar toplayırdı və dairəsini genişləndirirdi. İnqilabın əhatə dairəsi genişləndikcə hərəkətin dindən - İslam prinsiplərinə və təlimlərinə bağlılıqdan ibarət olan mesajı da genişləndirirdi. O, bir topluma da şamil oldu. Adını çəkmək istəmədiyim bu müəyyən şəxslər meydana atıldılar və nəhayət inqilab oldu.

20. İnqilabın qələbəsindən sonrakı dövr

İnqilabın qələbəsindən sonra İranda ziyalılıq məhv olmadı, qaldı, amma əslində yeni bir ziyalılıq yaranmışdı. İnqilab dövründə iki təbəqənin şairləri, yazıçıları, tənqidçiləri, tədqiqatçıları, rejissorları, kinematoqrafları, aktyorları, ssenaristləri və rəssamları oldu: biri inqilabın yaratdıqları, biri isə qabaqkı dövrdən qalan, lakin inqilabın nəticəsində mahiyyət etibarilə dəyişilənlər.

İranda ziyalılığın baş qaldırdığı zamandan təxminən 100 il keçdikdən sonra o, ilk dəfə olaraq yerliləşdi. Ziyalılıq məsələlərində fəal olanlar, ziyalı dairələrində çalışanlar, yəni yazıçılar, şairlər, rəssamlar, müxtəlif incəsənət xadimləri və sair ziyalılar ilk dəfə olaraq bu ölkədə bir iranlı kimi düşündülər, bir müsəlman kimi danışdılar, ziyalılıq, incəsənət və ədəbiyyat məhsulları istehsal etdilər. Bu, yeni bir dövr idi. Əlbəttə, bəzi müqavimətlər var idi. Amma hər bir şey inqilab hərəkatı üçün müqəddimə idi və əzəmətli inqilab hərəkatı ölkə üçün ən böyük faydanı ərməğan etdi. Bunu bilin ki, hər bir düşüncə, hər bir qələm, hər bir iş belə hərəkatın müqəddiməsi idi, inqilabda ölkə üçün yaranan hərəkat kimi. Buna görə də, yerli və İslami ziyalılıq hərəkatı müxtəlif şöbələri ilə birgə ölkədə hər bir şeyi öz təsiri altına aldı. Bəstəkardan tutmuş musiqiçiyə, ədəbiyyatçıya, şairə, incəsənət xadimlərinə qədər hamısı İslami düşündülər, ən azı buna çalışdılar. Bu, çox yeni və faydalı bir iş idi və bu davam etdi.

Müharibə bu sahədə istedadların çiçəklənməsi üçün şərait yaratdı. Bildiyiniz kimi, hər bir ölkədə ədəbiyyat və incəsənəti çiçəkləndirən amillərdən biri ağır hadisələr, o cümlədən müharibədir. Ən gözəl romanlar, ən yaxşı filmlər, bəlkə də ən dəyərli şeirlər müharibələrdə və müharibə ilə bağlı yazılıb, deyilib,

istehsal olunub və vücuda gətirilib. Bizim müharibədə də belə oldu.

Biz müharibədə məzlum idik. Biz müharibədə bütövlüklə məzlum bir xalq idik. Biz heç kəsə təcavüz etməmişdik, heç kimə heç bir bəhanə verməmişdik. Biz İraq sərhədləri daxilinə bir güllə də atmamışdıq. Amma inqilabın xisləti bu idi ki, bizə hərbi hücum olsun.

Afrika milli rəhbərlərindən olan Əhməd Seku Ture Qvineya respublikasının prezidenti idi. O mənim prezidentlik dövrümdə bir neçə dəfə İrana gəldi. Onların biri müharibə zamanına təsadüf edirdi. O dedi ki, sizin üçün məcburən yaradılan bu müharibəyə təəccüb etməyin. Beynəlxalq istismarçıların və müstəmləkəçilərin əleyhinə baş verən hər bir inqilaba qarşı görülən ilk işlərdən biri qonşularından birini onun canına salmaqdır. Siz də bu ümumi qaydaya şamil oldunuz. Təəccüb etməyin. O mənə dedi ki, sizə bir sərhəddən hücumla keçiblər, amma mənə beş sərhəddən, beş qonşu ölkədən hücum ediblər. Kiçik ölkə olduğundan, ətrafında çoxlu ölkələr var idi. O da bir inqilabçı idi, inqilabla hakimiyyətə gəldiyindən, belə hücumla məruz qalmışdı.

Müharibədə hamı iştirak edirdi. Müharibə zamanı rəhbərin rolu birinci dərəcəlidir. Bizim rəhbərimiz özü ilə bütün millətin iştirakını təmin etdi. Bu səfərbərlik, bu könüllülər, bu keşikçilər korpusunun

təşkil edilməsi, ordunun əzəmətli hərəkəti, xalqın köməyi, iştirakı və baş verən çoxlu işlər... Bütün bunlar ziyalılığın inkişafına və çiçəklənməsinə lazım olan mühiti uyğun istiqamətdə gücləndirirdi. Əlbəttə, bu dediklərim əksəriyyətə aid olan məsələdir, onun istisnaları da var. Elə müharibə dövründə bir yazıçı müharibə haqqında bir hekayə yazdı. O, bu hekayədə müharibədən ötrü İrani günahkar bilirdi. Baxın, nəyin bahasına olursa olsun, öz yanlış mövqeyindən çəkinmək istəməyən şəxs belə olur. Əhvazı, Abadanı və Xürrəmşəhri, onun iradəsi və ixtiyarı olmadan düşmənin hərbi hücumuna məruz qalan İrana, rəhbərindən, hökumətindən və silahlı qüvvələrindən tutmuş xalqın hamısı döyüş meydanına atılan İslam Respublikasına hansı iradə tutmaq olar?! Bu roman əvvəldən axıra qədər xalqa, o yerin iqtidarına iradla, masqara və təhqirlə doludur. Bunlar həmin qədimkilərin bəzilərindən baş verdi. Lakin ümumi vəziyyət belə deyildi. Döyüşdən sonralara və çox sonralara qədər ümumi gediş düzgün istiqamətdə idi. Ziyalılığın hərəkəti istiqamətində bu, bir inkişaf, bir tərəqqi və ziyalılıq xisləti ilə uyğun olan bir iş idi. Çünki ziyalılığın xisləti irəliləməkdir və doğrusu bu idi ki, o səhvədən və o xəstəlikdən qurtulsun. Bu, inqilabdan öncəki şəraitdə mümkün deyildi. İnqilab bu şəraiti mümkün etdi.

21. Müharibədən sonrakı dövr

Mənim söhbətimdən bir söz qaldı. O bir söz bütün bu söhbətlərin edilmə səbəbidir. O bir söz budur ki, müharibədən sonrakı dövrdən İran ziyalılığını inqilabdan öncəki xəstəliyinə qaytarmaq üçün ciddi səylər başlandı: mürtəcelik, keçmişə qayıdış, dindən küsmək, yerli ənənələrdən küsmək, Qərbə üz çevirmək, Qərbə qeyd-şərtsiz bağlanmaq, Avropadan və Amerikadan gələn hər bir şeyi qəbul etmək, əcnəbiyə məxsus olan hər bir şeyə hörmətlə yanaşmaq, özümüzə aid olanları isə aşağılamaq. Bu, əslində həm İran xalqını və həm onun təməl prinsiplərini təhqir etməkdir. Mən bunu müşahidə edirəm. Bunlar kimlərdir? Əlbəttə, təqribən bilmək olar. Mən burada dəqiq söz deyə bilmərəm. Bir qrup insan var ki, onlar nə İslama, nə də İrana heç bir zaman iman gətirməmişlər. Bu ilahi, İslami, dini, həqiqi iranlı, adını nə qoyursunuzsa qoyun, bu ziyalılığın İranda mövcud olduğu bir neçə ildə bunlar baş qaldıra bilmirdilər. Ya bir kənara çəkildilər, yaxud ölkədən xaricə səfər etdilər və öz allahlarını, qiblələrini, məşuqlarını orada tapdılar. Bu xalq, bu ənənələr, bu tarix və bu mədəniyyət onlar üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Təbii ki, bu xalqın gələcəyi də onlar üçün əhəmiyyətsizdir. Danışub iddia edə bilərlər, amma keçmiş göstərir ki, onlar sədaqətli deyillər. Bunlar xalqın qayğısına qalmırlar, öz mənafeələrini güdürlər. Bəziləri də

bunların təsiri altına düşənlərdir. Təmtəraqlı adlar zehinlərə təsir qoyur. Dəqiq deyə bilmərəm, çox güman ki, bəziləri də bunların muzdurlarıdır. Pula xidmət edən məsələlərdən biri də ədəbiyyat, incəsənət, qələm və şeirdir. Bu, təəccüblü deyil. Biz, əslində lənətə layiq olan bəzi şəhrlərə şeir deyib onları tərifləyən böyük şairləri görmüşük. Bizim pula, dünyaya və ehtiraslara görə mənfur və çirkin əsasları himayə edən adamlarımız çox olub. Halbuki onlardan uzaqlaşmalı idilər. Bu, başadüşüləndir. Əlbəttə, dedim ki, bu, dəqiq deyil, gümandır. Güman edirəm ki, onlar prosesi geriyə qaytarmaq istəyirlər. Bizim müsəlman ziyalılarımız buna imkan verməməlidirlər. "İmkan verməməlidirlər!" sözündə də məqsədim bu deyil ki, indi qalxıb dalaşmalıdırlar. Xeyr! Ziyalılıq meydanı yumruq və bu kimi məsələlər meydanı deyil. Mədəniyyət və ziyalılıq meydanı elə mədəniyyət meydanıdır. Onun alət və vasitələri mədəni alətlərdir. Ziyalılıqla bağlı işlərdə olan cavanlar gərək meydanda fəal olsunlar.

Cavanlar, özünüzlə islah edin. Bir xalq inkişaf, təkamül yolunu keçmək istəsə, gərək fikir iman baxımından möhkəm bir yerə arxalansın. Məzhəbsiz, imansız, əxlaqi, dini və mənəvi təməllərə etiqad olmayan bir topluma bağlanmaq və onların sözü ilə irəliləmək istəyən bir xalqın, bir nəslin, bir cavanın ayağı sürüşəcək. Cavan nəsillər Pəhləvi rejimi dövründə olan nəsillər olacaq: ümitsiz, faydasız,

fəsada meyilli, azğınlığa hazır. O zaman kiminsə onları yenidən düzgün yola istiqamətləndirməsi üçün çoxlu imkanlar lazım olacaq, İslam inqilabı kimi bir hərəkət lazım olacaq, amma o, bu ölkədə bir əsrdə, yaxud bir neçə əsrdə asanlıqla meydana gəlmir. Bütün vücudumuzla mövcud vəziyyəti qorumalıyıq. Uzun illər boyu ziyalılıq və mədəniyyət sahəsində bu ölkədə bu xalqa heç bir xidmət göstərə bilməyənlər, ən azı heç bir mühüm problem zamanı bu xalqla yanaşı olmayanlar və xalqa çatmayanlar, yəni xalqdan geri qalanlar, onun rəhbəri və öncülü olmaq istəyən, lakin həmişə ondan geri qalan və kənara çəkilən bir qrupun yenidən ölkəyə gəlib öz fikir və mədəniyyətlərinin kölgəsini hakim etməyə icazə verməyin. Bu gün bəzi mətbuatda, jurnallarda və mədəniyyət sahələrində keçmiş qayıdışı, xəstə ziyalılıq halına qayıdışı izləyən məqamlar görünür. Bu, günün problemdir. Bu, çox əsaslı və mühüm problemdir.

22. Cəlal Ali-Əhmədın tarixi səhvi

Əlbəttə, ziyalı təbəqəsi bu sahədə danışmaq istəsə, oturub özündən nəsə deyə bilər. Deyər ki, mümkün deyil, ziyalılıq dinlə uyğunlaşmır. Bir ölkəyə din gəldikdə, hər bir şeyi öz təsiri altına salır. Təəssüf ki, mərhum Ali-Əhməd də kitabında bir məqamın izahında belə bir cümlə işlədib. Bu, onun tarixi səhvidir. Məncə o burada tarixi səhvə düçar olub.

Deyir ki, Səfəvilər dövründə din, ədəbiyyat və katiblik hakim aparatın yanında idi. Yəni məsələn, Mirdamad gedib Şah Abbasın yanında oturmuşdu. Buna görə də, o dövrdə mədəniyyət, ədəbiyyat, fəlsəfə və incəsənət tənəzzülə uğradı. Bu səhvdir. Ədəbiyyat tarixində Səfəvilər dövrü kimi bir dövr yoxdur. Mərhum Ali-Əhməd şeir adamı deyildi, məncə o, məlumatsızlığından belə deyib. Hind üslublarına qarşı çıxan şairlər yanlış bir sözü yaydılar. Hind üslubu Səfəvilər dövründə yayıldı və Zəndilər dövrünə qədər, eləcə də Qacarların əvvəllərinə qədər davam etdi. Sonra modernistlər və İsfahan ədəbi məclisi adlanan bir qrup meydana çıxdı. Bunlar Hind üslubunun kəskin əleyhdarı idilər. Əlbəttə, onların şeirləri heç zaman Hind üslubu şairlərinin şeirlərinə çatmır. Fərqləri olduqca çoxdur. Lakin onun əleyhinə idilər. O zamandan etibarən belə yayıldı ki, guya Səfəvilər dövrü şeirin tənəzzülü dövrüdür. Xeyr, Saib kimi böyük şair bu dövrə aiddir. Kəlim Ürfi, Talib Amiri kimi şairlər Səfəvilər dövrünə məxsusdurlar. Şeir tarixi boyu bənzərləri az olan şairlər Səfəvilər dövrünün yetirmələridirlər. Nəsrabadi özünün “Nəsrabadi təzkirəsi” kitabında öz dövründə İsfahanda yaşayan minə yaxın şairin adını çəkir və bioqrafiyalarını yazır. İsfahan kimi şəhərdə min şair! Əlbəttə, cəfəngiyat deyən şairlər yox, yaxşı şairlər. Onların

şeyrləri qalır. “Nəsrabadi təzkirəsi” də mövcuddur. Bizim nə zaman və harada belə vəziyyətimiz olub?!

Fəlsəfədə bütün İslam fəlsəfəsi tarixinin ən böyük filosofu olan Molla Sədra Səfəvilər dövrünə məxsusdur. Mirdamad Səfəvilər dövründə yaşayıb. Məşhur arif olan Feyz Kaşani Səfəvilər dövrünə məxsusdur. Məşhur sxolastik və filosof Lahici bu dövrə aiddir. Bu nə sözdür ki, Səfəvilər dövrü şeirin tənəzzülü dövrüdür?! Xeyr, əslində Səfəvilər dövrü ədəbiyyat və incəsənətin zirvə dövrüdür. Əlbəttə, şeir mənasında olan ədəbiyyatı nəzərdə tuturam, nəsrə yox. Nəsr də yaxşıdır, amma çox da zirvədə deyil.

Ən yaxşı kaşı sənəti (kafelçilik) və ən yaxşı memarçılıq da Səfəvilər dövründə olub. Siz tarix boyu Şeyx Lütfüllah məscidi kimi bir məscid, İsfahanın Nəqşi-cahan meydanı kimi bir meydan, o binalar kimi bir bina tapa bilməzsiniz, çox az taparsınız. Bunlar Səfəvilər dövrünə aiddir. Səfəvilər şairləri saraya aparmırdılar ki, onlara pul versinlər.

Mən Səfəviləri müdafiə etmək istəmirəm. Biz bütün şahların əleyhinəyik. Şah pisdir. Ümumiyyətlə, şah yaxşı ola bilməz. Şahlıq, krallıq pisdir. Özünü məlik, kral və padşah adlandıran insan, özünü xalqın, necə deyərlər öz rəiyyətinin maliki hesab edir. İslamda bu məsələ kökündən rədd olunub. O gün cümə namazında da dedim ki, xilafət və vilayət bu növ malikliyin qarşısında dayanır.

Səfəvi padşahları da padşah idilər. Biz onları müdafiə edə bilmərik. Lakin tarixi baxımdan bu söz yanlış sözdür ki, deyək Səfəvilər dövründə şeir və ədəbiyyat tənəzzülə uğrayıb. Mən görürəm ki, hələ də o dövrü yamsılayaraq orada-burada, televiziya və radioda bəzən həmin sözü deyirlər. Xeyr, Səfəvilər dövrü tənəzzül dövrü deyil. Hafizdən sonra Saib kimi böyük qəzəl şairi gəlməyib. Rudəkiddən sonra heç bir şair Saibin şeirləri qədər şeir deməyib. İki yüz min şeiri var. Sözsüz ki, şeirləri üzərində dayanıb, müdafiə etməyin mümkün olduğu sanballı şairi nəzərdə tuturam. Əks təqdirdə, cəfəngiyatçı şairlər nə qədər istəsəniz şeir deyirlər. Heç bir şəhər İsfahan qədər şair, filosof, fəqih və incəsənət xadimi görməyib. Bu nə sözdür?!

Hər halda, ziyalılığın irticası budur. Yəni xəstə ziyalılıq dövrünə qayıtmaq, ziyalıların qəmsiz dövrünə qayıtmaq, ziyalılıq cərəyanının bütün prinsiplial əənələrinə, bu xalqın bütün prinsiplial və yerli əənələrinə, tarixinə və mədəniyyətinə etinasızlıq göstərdiyi dövrə qayıtmaq. Bu gün bu bayrağı qaldıran hər hansı bir şəxs mürtəcedir. Bu bayrağı qaldıranın adı ziyalı, şair, yazıçı, tədqiqatçı və tənqidçi olsa belə, inqilabdan qabaqkı xüsusiyyətlərinə, dinə və əənələrə zidd istiqamətli ziyalılığa qayıtmaq mürtəcelikdir. Bunun adı ziyalılığın irticaçılığıdır. Siz tələbələr ziyalı təbəqəsinin nümayəndələrisiniz. Bu məsələ üzərində

düşünməli və çalışmalısınız. Əlbəttə, mən bu barədə söhbət etmək istəsəm, bu bir saatla mətləb bitməz. Çünki bunun çoxlu misalları və nümunələri var. Bu sahədə çoxlu sözlər var. Bu sahədə danışan şəxslərin sözlərinə müxtəlif tənqidlər var. Mən bunların hamısını demək istəsəm, çox uzanar. İnşallah söhbətin davamı növbəti görüşlərə qalsın.¹

---

¹ Böyük Rəhbərin Tehran universitetinin tələbələri ilə görüşündəki çıxışından: 12 may 1998.

Üçüncü fəsil

Dini və İslami dəyərlər

23. Təqvanın mənası

Təqva nə deməkdir? Təqvanın mənası bu deyil ki, insan çoxlu ibadət etsin. Çoxlu ibadət etmək təqvanın nəticələrindən ola bilər, amma təqva bu deyil. Təqvanın mənası budur ki, insan hər bir işdə öz qərarına və əməlinə nəzarət etsin, nə etmək istədiyini, ayağını hara qoyduğunu düşünsün; mütalibə ilə, diqqətlə. Bəzən insan məst halda, özündə olmadan, nə etdiyinə diqqət yetirmədən hərəkət edir, addım atır, qərar qəbul edir, hansısa bir işi yerinə yetirir, yaxud tərək edir. Bəzən də bütün bu işləri nə etdiyini bilərək yerinə yetirir. Bu, təqvadır.

Siz bəzən asfalt üzərində yol gedirsiniz. Bu, bir növ yol getməkdir. Amma bəzən hər tərəf tikan kolları ilə dolu olan bir yerdə addımlayırınsınız. Bu zaman elə addım atırsınız ki, tikan paltarınıza yapışmasın, ayağınızı yaralamasın. Təqva budur, yəni diqqətlə addım atmaq. Təqvasız adam odur ki, ona “gəl yaranış haqqında, varlığın məqsədi barəsində düşün”- dedikdə, cavab verir ki, get işinlə məşğul ol. Bu, təqvasızlıqdır. Təqvalı insan odur ki, varlıq aləminin məqsədi, Allah və qiyamət barəsində söhbət düşdükdə fikrə dalır, düşünür və nəhayət, doğru yolu tapır. Bu barədə düşünmək təqvadır. Əmirəl-möminin (ə) təqvanı sakit bir ata bənzədir. Ona minən insan yüyənindən tutub, onu istədiyi yerə çapır və istədiyi yerdə saxlayır.

Təqvanın qarşı tərəfi qafillik və azğınlıqdır. Əmirəl-mömininin (ə) təbiri “yanlışlıq” təqvaya qarşılıq kimi göstərilmişdir: “Xətaya” sözü, yəni düşüncənin yanlışlığı, dilin yanlışlığı, əlin, ayağın, ürəyin yanlışlığı, qərarın və əməlin yanlışlığı sakitləşməyən at kimidir; üsyankar və nəzarətdən çıxmış at kimi. Onun üstünə bir nəfəri mindiriblər, amma atın ixtiyarı onun əlində deyil. Atın özü onu aparır. Məlumdur ki, belə bir insan salamat qurtarmayacaq. Diqqət göstərin, işlərdə yaxşı fikirləşin və yaxşı əməl edin. Heç zaman düzgün yollar barəsində düşünməyə tənbellik etməyin. “Get işinlə məşğul ol”, “yaxamdan əl çək” fikirləri çox pis

hallardır. Bunlar çox təhlükəlidir. Hər bir məsələni diqqətlə izləyin. Cavan nəsil belə olmalıdır.¹

24. “Təqva cavanların dünya və axirət müvəffəqiyyətlərinə zəmanət verən böyük sərmayədir!”

Bəzən öz-özümə fikirləşirəm ki, ömrünün ən gözəl zamanını yaşayan cavan özünün dünya və axirət uğuruna zəmanət verən bir amil əldə etmək istəsə, nə etməlidir? Çox əhəmiyyətli bir sualdır. Əvvəla söhbətin mövzusu dünya və axirət uğurudur: can və bədən, ürək və düşüncə. İkinci tərəfdən, bu sual cavanların xüsusi bir qrupuna aid deyil. Mənim zehnimə gələn cavab da cavanların xüsusi bir qrupuna aid cavab deyil. Yəni belə deyil ki, bu cavabın tamamilə dindar cavanlara məxsus olduğunu fərz edək. Xeyr. Əgər ibadət və dindarlıq baxımından çox yuxarı dərəcədə olmayan bir cavanı da fərz etsək, yenə də bu cavab ona aid olur. Hətta əgər öz əqidələrində problemi olan bir cavanı da fərz etsək, yenə də bu cavab ona şamil ola bilər.

Mənim gəldiyim qənaət bu bir sözdür: təqva! Əgər cavan, cavanlıq dövründə çalışıb Quranda və dini ədəbiyyatda deyilən təqvanı əldə edə bilsə, həm dərsi üçün, həm islahedici fəaliyyətlər üçün, həm

---

¹ Böyük Rəhbərin Tehran şəhəri universitetlərinin müxtəlif tələbə birlikləri ilə görüşündəki çıxışından: 14 yanvar 1999.

dünya izzəti, başucalığı və həm maddi nəticələr əldə etmək üçün və əgər mənəviyyat adamı olsa, həm də mənəviyyat üçün böyük bir sərmayə toplamışdır. Təqva, hətta adətən orta səviyyəli adamların uzaq olduğu, çox ucqar və aydın üfüqlər üçün, ariflərin, böyüklərin, mənəvi eşq adamlarının işarə etdikləri irfani və mənəvi üfüqlərə çatmaq üçün də sərmayədir.¹

25. Elm və təqva - cavanları mənəviyyata cəzb edən silah

Əgər cavanların imanını, düşüncəsini və hərəkətini özünüz olduğunuz səmtə yönəltmək istəyirsinizsə, bunun yolu elm və təqvadır. Çünki elmin qarşısında hər bir beyin kiçilir və təzim göstərir; istəsə də, istəməsə də. Elmin xüsusiyyəti budur, insanları öz qarşısında təvazökar edir, ayır. Əgər zahirdə təkəbbürlülük və inad göstərsə də, daxildə öz kiçikliyi duyur. Təqva da elə əzəmətli və qəribə silahdır ki, onun kəsərliliyinin həddi-hüdudu yoxdur. O, yolları açır, fəzanı işıqlandırır, inadları aradan qaldırır və düşmənlikləri azaldır. Təqva çox qəribə bir şeydir, dostların işini düzəldir. Ümumiyyətlə, yaradılış bazarını isidir, bütün yaranmışların hər bir halda hərəkət etdiyi zirvələrə

---

¹ Böyük Rəhbərin Tehran şəhəri universitetlərinin müxtəlif tələbə birlikləri ilə görüşündəki çıxışından: 14 yanvar 1999.

doğru hərəkəti rəvnəqləndirir, cazibəli və gözəl edir.¹

26. "Tövbə insanın daimi vəzifəsidir!"

Kimsə deyə bilər ki, biz cavanıq, hələ ömrümüzdən bir şey keçməyib ki, sizin kimi çoxlu günahlar etmiş olaq və tövbəyə ehtiyacımız olsun. Xeyr, bu, düzgün deyil. Tövbə insanın həmişəlik vəzifəsidir. Ən pak insanlar da tövbə etməlidirlər. Tövbə Allaha qayıdış deməkdir: səhv yoldan qayıdış, ürəyi Allaha sarı yönəltmək və üzünü tamamilə Allah səmtinə tutmaq. İmam Səccaddan (ə) pak olan bir kəs varmı?! Siz, Səhifeyi-Səccadiyyənin əvvəlindən axırına qədər baxın, görün onda necə hal, necə yanğı və necə tövbə gizlənilib. İmam Səccad (ə) Allaha-Taalaya belə deyir: "Ey mənim Rəbbim, mən bəzi vaxtlar sənə fərmanından boyun qaçıran nəfsimə qarşı qəzəbliyəm. Səndən razıyam və nəfsimin sənə qarşı itaətsizliyinə görə xəcalət çəkirəm". Bu, İmam Səccadın (ə) raz-niyazı və ürək yanğısıdır.²

---

¹ Böyük Rəhbərin universitetlərdəki vəliyyə-fəqih nümayəndələri ilə görüşündəki çıxışından: 10 oktyabr 1998.

² Böyük Rəhbərin Şəhid Behiştə universitetinin tələbələri ilə görüşündəki çıxışından: 12 may 2003.

27. “Namaza böyük əhəmiyyət verin və onu özünüz üçün yoruculuq halətindən çıxarın!”

İnsan müxtəlif səhvlər qarşısındadır. Böyük və kiçik, qoca və cavan olmasından asılı olmayaraq hər bir insan səhvlərə yol verir, bəzi günahlar edir. İnsan həyat yolunda müvəffəqiyyət qazanmaq istəsə, namaz ona böyük kömək göstərə bilər. Quranın şərəfətli ayəsində oxuyuruq ki, namazı günün hər iki tərəfində və gecənin bəzi hissəsində qılın. Çünki yaxşılıqlar pislilikləri aradan qaldıra bilər.¹ Namaz nurdur, zülmətləri aradan qaldırır, pislilikləri məhv edir, günahların təsirini ürəkdən təmizləyir. İnsanın bəzi çirkli işlərə bulaşması və əl-ayağının səhvə yol verməsi mümkündür. Əgər namazda möhkəm olsanız, bu nurluluq sizdə qalacaq və günah sizin ruhunuza hopmağa imkan tapmayacaq.

Mən xahiş edirəm ki, namaz məsələsinə ciddi yanaşın. Əlbəttə, sizin hamınız namaz qılarsınız, lakin çalışın namazı özünüz üçün yoruculuq və əzginlik halətindən çıxarın. Çünki namazı beləcə adət halına düşmüş və necə deyərlər, tutuquşuluq peşəsinə çevrilmiş bir iş halətindən çıxara bilməsək, yorucu bir şey olacaq. Yəni insan ayağa qalxıb dəstəmaz alacaq və nə olduğunu bilmədiyi bir iş görməyə başlayacaq. Əgər bu sözlərin mənalərini anlasaz, o zaman görəcəksiniz ki, namaz yorucu iş

---

¹ Hud surəsi, ayə 114.

yox, ruh yüksəldən bir amildir. Bu zaman insan namaza tələsəcək və “həyyə ələs-salah”, yəni “namaza tələsin!” sözü gerçəkləşəcək.¹

28. Quranla rəftar qaydası

Quranla tanışlığın ilk mərhələsi onun mətni ilə tanış olmaqdır. Bu mərhələni keçmək lazımdır. Sonrakı mərhələ isə Qurana bağlılıqdır. Quran oxumağı tərk etməyin. Əlbəttə, əgər kimsə bu zaman Quranı əzbərləsə, bir neçə addım irəli getmiş olacaq və qalan işlər onun üçün asanlaşacaq. Hər halda, sonrakı mərhələ Quran ayələri üzərində düşünməkdir. İnsan Quranın hər bir ayəsinə, kiminsə onunla ciddi danışığı kimi baxmalıdır. Əgər danışan ciddi və ölçülüb-biçilmiş danışarsa, biz onun sözlərini başa düşmək üçün diqqət göstərməyə məcburuq. Quranla belə rəftar edin. Onda sizinlə ciddi və biçimli şəkildə danışılıb.

Quranın bütün sözləri dərin mənalıdır. Amma hər bir ayənin dərinliyinə varıb onun mənasını əldə etməyə çalışmağa lüzum yoxdur. Ayələrin tərcüməsi mütləq lazımdır. Yəni ayələrdə düşünmək və təfəkkür etmək istəyən şəxs Quranın mənasını bilməlidir. Bu, vacib bir mərhələdir. Siz əgər ayələrin tərcüməsini bilsəniz, onda ayələri diqqətlə

---

¹ Böyük Rəhbərin cavanlarla sual-cavab məclisindəki söhbətindən: 2 fevral 1999.

oxuyacaqsınız və sizin üçün düşünmək imkanı yaranacaq. Siz Quranda düşünə biləcəksiniz.¹

29. “Quranı cəmiyyətin beyninə hakim etmək istəyiriksə, onun oxunuşunu ümumiləşdirməliyik!”

Quran oxunuşuna diqqətin dərin bir fəlsəfəsi var. Belə deyil ki, məsələnin tək-cə məharət cəhətinə diqqət göstərsin, yaxud vaxt keçirmək üçün bir vasitə olsun. Əgər Quranın, cəmiyyətin və ölkəmizin zehni arenasında yayılmasını, onun məfhumlarının fikir və düşüncələrdə yaşamasını və Quran adətinin cəmiyyətin beyninə hakim olmasını istəyiriksə (qeyd etməliyəm ki, bu, çox əhəmiyyətli bir məsələdir), cəmiyyətin bütün üzvləri Quranı mütləq düzgün oxuya bilməlidirlər. Onlar bununla Quranın ayələri üzərində düşünmək imkanı tapacaq və düşünməklə öz hədləri çərçivəsində, onun məfhumlarının və maarifinin dərinliklərinə yiyələnəcəklər. Quranı gözəl oxuyan qarilər digərlərini də Quran oxumağa sövq edən bayraqdarlardırlar. Quranı gözəl və düzgün oxumağın bu xususyyəti var.²

---

¹ Böyük Rəhbərin Quran müsabiqəsində iştirak edən tələbələrle görüşündəki çıxışından: 12 may 1999.

² Böyük Rəhbərin tələbə və şagirdlərdən olan Quran fəalları ilə görüşündəki çıxışından: 27 oktyabr 1999.

30. “Quran xalq tərəfindən dərk edilməlidir!”

Bilin ki, İslam ümmətinin hər hansı bir bölməsi, məsələn İran cəmiyyətinin əksəriyyəti, yaxud bu ümmətin böyük bir hissəsi Quran məfhumları ilə birbaşa rabitə yarada bilməsələr, Quran mədəniyyətinin təməlləri möhkəmlənməyəcək. Quran xalq tərəfindən dərk edilməlidir. Gərək bizim cavanlarımız, qızlarımız, oğlanlarımız, ata və analarımız, rəsmi idarə işçiləri, ticarət adamları, əkinçilər, fəhlələr və cəmiyyətin müxtəlif təbəqələri, ictimai, siyasi, yaxud iqtisadi məsələlər barəsində düşünərkən zehinlərində Quran ayələrinə söykənən bilgilər toplusu əks olunsun. Görün nə qədər mühümdür! Hər hansı bir cəmiyyət belə olsa, onun əksəriyyəti, yaxud böyük bir hissəsi bu vəziyyətdə olsalar, bu zaman İslamın yenilməz təməllərinin orada kök atmasına ümidvar olmaq olar. Biz bu məqsədə sarı hərəkət edirik.¹

31. “Həyatın bütün sahələrində Quranın aydın və həlledici sözü var!”

Misal üçün, tənbəlliyə düşər olmuş bir insan Quranın bu məşhur ayəsini (“İnsana ancaq öz zəhməti qalar! Şübhəsiz ki, onun zəhməti görünəcəkdir!”)² xatırladıqda və mənasını anladıqda

---

¹ Böyük Rəhbərin tələbə və şagirdlərdən olan Quran fəalları ilə görüşündəki çıxışından: 27 oktyabr 1999.

² Nəcm surəsi, ayə 39-40.

ki, heç bir insan zəhmətinin nəticəsindən savayı bir şey görməyəcək və öz zəhmətinin nəticəsini mütləq görəcək, görün onda necə hərəkət yaranır! Görün bu ayə laqeyd insanda necə şövq yaradır və həvəsli bir insanı meydana necə möhkəm saxlayır. Həyatın bütün sahələrində Qurani-kərimin aydın, şəffaf, həlledici sözü var. Əgər insanlar Qurana bağlansalar, onun mənasını başa düşsələr, tədricən bu məfhumlar beyinlərə hopar və cəmiyyətin sabit təsəvvürlərinə çevrilər.¹

32. “Nəhcül-bəlağə və Səhifeyi-Səccadiyyə ilə ünsiyyətdə olun!”

Əzizlər, Nəhcül-bəlağə ilə ünsiyyətdə olun. Nəhcül-bəlağə çox oyandırıcı, düşündürücü və düşünüləsindir. Toplantılarınızda Nəhcül-bəlağə ilə və Əmirəl-mömininin (ə) sözləri ilə ünsiyyət yaradın. Əgər Allah-Taala tövfiq versə və bir addım irəliyə getsəniz, o zaman zahiri baxımdan yalnız bir dua kitabı, lakin əslində, Nəhcül-bəlağə kimi dərs, hikmət, ibrət və insanın səadətli yaşayışının göstəricisi olan Səhifeyi-Səccadiyyə ilə rabitə yaradın.²

---

¹ Böyük Rəhbərin tələbə və şagirdlərdən olan Quran fəalları ilə görüşündəki çıxışından: 27 oktyabr 1999.

² Böyük Rəhbərin Şərif sənaye universitetindəki görüşündəki çıxışından: 22 noyabr 1999.

33. "Əsl dua ciddi və israrlı istəməkdir!"

Siz diqqətli dua ilə öz müqəddəratınızı yaxşılaşdırma bilərsiniz. Bu o demək deyil ki, çalışmanın insan taleyində rolu yoxdur. Çünki çalışmaq səbəbdir. Heç bir nəticə səbəbsiz yaranmır. Lakin səbəbləri qurmaq, öz növbəsində yenə də başqa bir səbəbə bağlıdır. Dua şəraiti hazırlayır və səbəbləri yaradır. Siz Allaha deyirsiniz "ya müsəbbibəl-əsbab!", yəni ey səbəbləri səbəbləndirən, onlara səbəblik verən, onları nəticənin əldə edilməsi üçün hazırlayan. Allah-Taala insan üçün seçimin müqəddimələrini hazırlayır. Yaxud mərhum Əllamə Təbatəbainin sözü ilə desək, dua səbəblərdən biridir, sizin tanıdığınız ayrı maddi və mənəvi səbəblər kimi. Biz daim həyatın bütün hadisələri zamanı səbəblər müşahidə edirik. Bu səbəblərin bəzisi maddidir, bəzisi mənəvi, bəzisi isə insani. Bəzisi insan vücudundan xaricdir, bəzisi isə onların sintezindən ibarətdir. Dua da bu səbəblərdən biridir. Allah-Taaladan diləmək bu səbəblərdən biridir. Buna görə də, duaya ciddi gözlə baxın. Həqiqətən Allah-Taaladan istəyin. Dua edən insan onu-bunu deməyə məmur edilmiş insana, məsələn, şeir, yaxud nəğmə oxuyan insana bənzəməməlidir: "Allahım, mənə onu ver, bunu ver, bizi bağışla!" və s. Bu, dua deyil, dilin vərdişidir. Dua istəməkdir. Gərək Allahdan istəyəsən. Bacardıqca ciddi, israrlı və aciz şəkildə istəyin. Bu zaman qəbul olunmaq ehtimalı daha

çoxdur. Ciddilik lazımdır. Bəziləri təəccüblə deyirlər ki, bizim dualarımız qəbul olunmadı. Əgər soruşulsa ki, siz nə etdiniz, necə dua etdiniz, deyirlər rövzə məclisində filan ağa çoxlu dua etdi, biz də amin dedik. İnsan nə istədiyini bilməsə, kimdən nə dilədiyinə diqqət yetirməsə və ümumuyyütlə, ciddi istəyi olmasa, bu, dua deyil.

Bu mövzu barəsində başqa bir məqam budur ki, həyatın istəkləri bitmir. Bəzi istəklər aşağıdır, bəzi istəklər isə böyük, uca və dəyərlidirlər. Böyük istəkləri tapın. Uca və qədir-qiymətli istəkləri diləyin. Demək istəmirəm ki, adi yaşayışa aid heç bir şey istəməyin. Yox, bəzən bu adi istəklərdə də olduqca təyinedici məqamlar var. Amma bəzi şeylər çox kiçikdirlər.¹

34. Duada afiyət istəməyin düzgün mənası

Afiyət üçün dua mühüm məsələdir. Hədislərə görə məsumdan və bəlkə də Peyğəmbərimizdən (s) soruşdular ki, nə üçün dua edək? Buyurdu: “Afiyət üçün”.

Bəzilər afiyəti yanlış anlayırlar, elə bilirlər ki, bu, rahatlıq arzulamaqdır. Yəni insan ağır işlərdən uzaqlaşsın bir kənara çəkilsin və orada yaşasın. Xeyr, dua üçün deyilən afiyətin mənası bu deyil. Afiyət

---

¹ Böyük Rəhbərin tələbələrin İslam birlikləri üzvlərilə iftar mərasimindəki çıxışından: 21 yanvar 1998.

bəla sözünün antonimidir: pis əxlaqdan afiyət. El arasında rahatlığa qaçmaq adlanan xəstəlikdən, yəni meydana atılmamaq xəstəliyindən afiyət. Çünki bunun özü bir bəla və bir bədbəxtçilikdir. Ondan afiyət, günahdan afiyət, düşmənin iqtidarından afiyət, düşmənin nüfuzundan və nəfsi istəklərdən afiyət. Bütün bunlar afiyətdir. Ona görə də, axırncı səcdənin dualarında deyirik: “Ya vəliyyə-l-afiyəh, əsəlukəl-afiyəh: afiyətəd-dünya və-l-axirəh”. Yəni ey afiyət sahibi, səndən afiyət istəyirəm: dünya və axirət afiyətini.

İmam Səccadın (ə) Səhifeyi-Səccadiyyədəki dualarının biri belədir: Afiyət istəmək duası. Burada o, Allahdan afiyət istəyir. Afiyət çox yaxşıdır. İmam Hüseyin (ə) bütün əzəməti, azadlıq, şücaət və fədakarlıq simvolu olması ilə yanaşı, Ərəfə duasında belə deyir: “Pərvərdigara, əgər sən məndən razı olsan, mən başqa heç bir şeyə əhəmiyyət vermərəm. Həyat problemlərindən heç birinə əhəmiyyət vermərəm”. Ardıyca deyir: “Lakin əgər afiyətimi nəsb etsən, çətinlikləri, bəlaları mənim qarşıma çıxarmasan, mənim üçün daha yaxşıdır”. Yəni İmam Hüseyin (ə) də bu mənada olan afiyəti istəyir.¹

---

¹ Böyük Rəhbərin tələbələrin İslam birlikləri üzvlərilə iftar mərasimindəki çıxışından: 21 yanvar 1998.

35. Qəza və qədər in mənası və insanın iradə azadlığının onun taleyindəki yeri

İslamda və dini təbirlərdə bir təqdir adlı məsələ var və bir də qəza. Bunlara bir yerdə qəza və qədar deyirlər. Bizim qəza və qədərə inamımız var. Həm qədar haqdır və həm qəza. Bəzi insanlar belə düşünürlər ki, insan qəza və qədərə inansa, insan iradəsini və onun seçim ixtiyarını təsirli hesab edə bilməz. Bu, qəza və qədəri yanlış anlamaqdan doğur. Xeyr, biz həm qəza və qədərə və həm də insanın seçim haqqına etiqad bəsləyirik. Bunlar bir-birini tamamlayır. Mən bir neçə cümlədə bunu sizə izah etmək istəyirəm.

Qədar, yaxud təqdir - ölçmək və təyin etmək deməkdir, yəni dünya qanunlarını müəyyən etmək, səbəb və nəticələri, qanunlar arasındakı rabitəni anlamaq. Zəhər içən insanın təqdiri ölməkdir. Zəhərin mədədə, qan dövranında və insanın həyat amilləri üzərindəki təsiri budur ki, onu məhv edib öldürsün. Hündür bir yerdən özünü atan insanın təqdiri əzilib parçalanmaqdır. Buradan durub Əlvənd dağının zirvəsinə getməyi qərarlaşdıran bir insan hərəkət etdikdə, onun təqdiri Əlvəndin zirvəsinə çatmaqdır.

Səbəb və amilləri Allah-Taala yaratmışdır. O, bu səbəb və amillərə nəticələr bəxş etmişdir. Siz nəticəyə çatan bir amili seçərsiniz, yoxsa seçməzsiz? Əgər seçsəniz, bu seçimin ardınca

gələn təqdir qəza olacaq. Qəza hökm və mütləqlik deməkdir. Qəzanın mənasında qətiyyət və labüdlük var. Bəzən elə olur ki, siz seçim etmirsiniz. Fərz edin, bir neçə yol ayrıcına çatmışınız. Dediym o meydanın ətrafında bir neçə küçə var. Birinci küçədən hərəkət edən insanın təqdiri filan yerə çatmadır, ikinci küçədən hərəkət edən insanın təqdiri isə başqa bir yerə. Üçüncü, dördüncü, beşinci və altıncı küçələrdən hərəkət edənlərin təqdiri bu küçələrin sona çatdığı yerlərə çatmaqdır. Əgər siz bu meydandan heç bir küçəyə keçməyi qərara almasanız, bu təqdirlər sizin üçün reallaşa bilərmi? Xeyr! Siz bu məqsədlərə çatmamağı seçmişiniz. Buna görə də çatmırsınız. Əgər birinci küçəni seçsəniz, qərara gəlsəniz və öz qüvvələrinizi işə salıb getsəniz, o nəticəyə çatacaqsınız. Sizin qəzanız, yəni labüd hökmünüz budur ki, o məqsədə çatasınız.

Hər bir təqdiri qəzaya çevirən amil sizin iradənidir. Təqdir cızılmışdır, amma bu təqdir sizin üçün labüd deyil. Siz öz iradəiniz, zəhmətiniz və addımınızla onu qaçılmaz edirsiniz. O zaman bu təqdirin nəticələrini də qəbul etmək, onlara dözmək lazımdır. Misal üçün, biz iki yol ayrıcına çatmışıq, yolun biri bizi mənzilə çatdırır, biri isə bataqlığa və qorxulu yerə. Bu iki təqdir sizin qarşınızdadır. Siz bu iki təqdirdən birini seçməlisiniz. Əgər birinci yolu seçsəniz və yolun ortasında yorulub fikrinizdən dönməsəniz, iradəiniz qırılmasa, gücünüz

tükənməsə, sizin qəzanız budur ki, oraya çatasınız. Amma əgər əksinə, ikinci yolu seçsəniz, yolun ortasında da özünüə gəlməsəniz, ayılmasanız, tövbə etməsəniz, bu yoldan qayıtmasanız və onu davam etdirsəniz, əlbəttə ki, təqdiriniz həmin bataqlığa və qorxulu məqama çatmaq olacaq. Seçən sizin özünüzsünüz.

Demək istədiyim ikinci məqam budur: Biz təqdir yolunu seçməkdə dedik ki, seçim sizinlədir. Bunda şəkk yoxdur. Amma Allahın hidayətinin və yardımının rolunu da mütləq nəzərə almaq lazımdır. Bəzən siz bir işi yerinə yetirməyə yorulursunuz, Allah-Taaladan güc istəyirsiniz, Allah-Taala da sizə güc bağışlayır və siz işinizi davam etdirirsiniz. Bəzən bir seçimdə problemlə rastlaşırsınız. Allah-Taaladan hidayət və yardım diləyirsiniz. O da sizi hidayət edir. Biri də var ki, belə bir şəraitdə Allahdan güc istəmir, güc də əldə edə bilmir. Allahdan hidayət istəmir, buna görə hidayətdən kənar qalır. Aləmlərin Rəbbi bizə buyurub ki, məndən istəyin. Hidayət istəyin, kömək istəyin, yardım diləyin. Buna görə, mən xüsusən cavanlara deyirəm ki, Allahla rəbitənizi möhkəmləndirin. Duanın və Allaha yalvarmağın rolunu bilin. Duanın mənası bu deyil ki, siz Allahdan istəyəsiniz və sonra oturub düşünməyəsiniz. Xeyr, Allahdan istəyin ki, hərəkət etdiyiniz zaman hərəkətdə sizə kömək etsin. Allahdan istəyin ki, seçim etdiyiniz zaman düzgün

seçimdə sizə kömək etsin. Allahdan istəyin ki, əgər səhnə çətin və şübhəli səhnədirsə, haqla batili ayırd etməkdə sizə yardım etsin.¹

36. Həzrət Zəhranın (ə) həyatından örnək götürməyin yolu

Kimsə bizə deməməlidir ki, sizin örnəyiniz budur. Zorla sırınan bu örnək yaxşı örnək olmaz. Örnəyi özümüz tapmalıyıq. Yəni baxıb görək gözüümüzün qarşısında olan simaların hansını daha çox bəyənilirik. Təbiidir ki, bizim örnəyimiz o olacaq.

Məncə müsəlman cavan üçün, xüsusən imamlarımızın, Peyğəmbər ailəsinin və ilkin İslam dövrü müsəlmanlarının həyatı ilə tanış olan müsəlman üçün örnək və model tapmaq çətin olmaz. Belə örnəklər az deyil. İndi sizin özünüz xoşbəxtlikdən, həzrət Zəhranın (ə) adını çəkdiniz. Mən Fatimeyi-Zəhranın (ə) müqəddəs vücudu barəsində bir neçə cümlə demək istəyirəm. Bu, başqa imamlar və böyüklər haqqında da düşünmək üçün sizə ipucu olar bilər.

Elm, sənaye və texnologiyanın inkişafı dövründə, böyük aləmdə, maddi sivilizasiyalar dünyasında və bütün bu yeniliklər əsrində yaşayan siz xanımlar, məsələn 1400 il bundan əvvəl yaşamış örnəyinizdən

---

¹ Böyük Rəhbərin Həmədan universitetlərinin müəllim və tələbələri və həmədanlı gənclərlə görüşündəki çıxışından: 7 iyul 2004.

nə götürə bilərsiniz? Onun hansı sahədə sizin bugünkü vəziyyətinizə bənzədiyini düşünürsünüz ki, ondan yol öyrənəsiniz. Fərz edin istəyirsiniz biləsiniz ki, o universitetə necə gedib, yaxud məsələn, dünyanın siyasi məsələləri haqqında necə düşünüb. Təbii ki, bunlar deyil. Hər bir insanın şəxsiyyətində təməl xüsusiyyətlər vardır. Onları müəyyən etmək və nümunəni onlarda axtarmaq lazımdır. Məsələn fərz edin, müxtəlif hadisələrlə bağlı məsələlərə rast gəldikdə insan necə davranmalıdır. Bu məsələlər bəzən metro, qatar, reaktiv təyyarə və kompüter olan dövrə aiddir, bəzən də bunların mövcud olmadığı bir dövrə. Lakin bu hadisələr həmişə insanı əhatə edir. İnsan bu məsələlərlə bağlı iki növ mövqə sərgiləyə bilər: biri məsuliyyətli, biri isə laqeyd. Məsuliyyətli yanaşmanın da müxtəlif növləri var: hansı ruhiyyə ilə, gələcəyə hansı növ baxışla? İnsan ona nümunə ola biləcəyini düşündüyü insanda bu əsas xətləri tapmalı və öz həyatında icra etməlidir.

Həzrət Zəhranın (ə) doğum tarixi məsələsində ixtilaf var. O, altı, yaxud yeddi yaşında olarkən Əbu Talib dərəsi məsələsi qarşıya çıxdı. Əbu Talib dərəsindəki dövr ilkin İslam dövrü tarixində ən çətin dövrdür.

Peyğəmbərin (s) dəvəti başlanmışdı. Dəvəti aşkarlamışdılar. Məkkə xalqı, xüsusən cavanlar və qullar tədricən Peyğəmbərə iman gətirirdilər. Əbu

Ləhəb, Əbu Cəhl və digər tağut böyükləri gördülər ki, Peyğəmbəri və ətrafındakı insanları Mədinədən ixrac etməkdən başqa yol qalmayıb. Onlar belə də etdilər. Onların çoxunu uşaqlı-böyükü Məkkədən çıxardılar. Əbu Talib də onların böyüklərindən biri idi. Bunları Məkkədən qovdular. Amma hara getsinlər? Cənab Əbu Talibin Məkkənin yaxınlığında, məsələn bir neçə kilometrliyində bir dərədə mülkü vardı. Oranın adı Əbu Talib dərəsi idi. Ora dağ yarığı və kiçik bir dərə idi. Məkkədə isti günlərdə gecələr olduqca soyuq olur. İndi siz fikirləşin ki, nə qədər dözülməz bir vəziyyət yaranmışdı. Onlar üç il bu çöldə yaşadılar. Nə qədər aclıq çəkдилər, çətinlik gördülər, Allah bilir.

Peyğəmbərin çətin dövrlərindən biri orada idi. Bu dövrdə Peyğəmbərimizin məsuliyyəti təkcə bir cəmiyyəti idarə etmək mənasında olan rəhbərlik deyildi. O, çətinliyə düşmüş bu insanların yanında öz işini müdafiə etməyi bacarmalı idi. Bildiyiniz kimi, vəziyyət yaxşı olanda bir rəhbərin ətrafına yığışan inanlar da vəziyyətdən razı olurlar. Deyirlər Allah atasına rəhmət eləsin ki, bizi belə yaxşı vəziyyətə çıxarıb. Amma çətinlik görəndə hamı tərəddüdə düşüb deyir ki, o bizi gətirdi, biz bu vəziyyətə düşmək istəmirdik. Əlbəttə, güclü imanlılar dayanırlar. Hər halda, bütün çətinliklər Peyğəmbərin çiyinə düşmüşdü. Bu əsnada, çox çətin ruhi vəziyyətində onun arxası və ümidi olan

cənab Əbu Talib və həmçinin Peyğəmbərə ən böyük ruhi kömək göstərən Xədiceyi-kübra bir həftənin içində dünyadan köçdülər. Çox qərribə bir hadisə idi. Yəni Peyğəmbər tək-tənha qaldı.

Mən bilmirəm siz indiyədək bir işçi qrupunun başçısı olmusunuzmu ki, bir toplumun məsuliyyətinin nə demək olduğunu biləsiniz. Belə bir şəraitdə insan doğrudan da çarəsiz qalır. Bu şəraitdə Fatimeyi-Zəhranın (ə) rolunu görün. İnsan tarixə baxdıqda bu məqamları tapmalıdır. Lakin təəssüf ki, belə məsələlər üçün fəsil ayırmırlar. Fatimeyi-Zəhra (ə) Peyğəmbərə bir ana, müşavir və təbib kimi olub və burada ona “ümmü əbiha”, yəni atasının anası demişlər. Bu, o zamana aiddir, yəni altı-yeddi yaşlı bir qızın belə olduğu bir dövrə. Əlbəttə, ərəb mühitlərində və isti yerlərdə qızlar fiziki və ruhi cəhətdən daha tez inkişaf edirlər. Məsələn, bizim indiki 10-12 yaşlı qızlarımızın inkişafı qədər.

Bu, məsuliyyət hissidir. Bu, bir cavan üçün örnək ola bilməzmi: böhran zamanı tez məsuliyyət hiss edib, fəaliyyətə başlamaq, vücudunda olan əzəmətli potensialı xərcləmək, yaşı misal üçün, 50-i ötmüş və təqribən qocalmış atasının üzündən qəm-kədər qübarını silmək. Bu, bir cavan üçün nümunə ola bilməzmi? Bu, çox əhəmiyyətlidir.

Növbəti nümunə həyat yoldaşı olmaqdadır. Bəzən insan elə bilir ərlik odur ki, qadın evdə və

mətbəxdə xörək bişirsin, otağı təmizləsin, döşəkləri səliqəyə salsın və qədimdə olduğu kimi, döşəkçəni qoyub kişinin idarədən, yaxud dükandan gəlməsini gözləsin. Ərlilik təkcə bunlar deyil. Siz baxın, görün Fatimeyi-Zəhranın (ə) ərliliyi necə olub.

Peyğəmbərin (s) Mədinədə olduğu 10 ilin təxminən 9-unda həzrət Zəhra və həzrət Əmirəlmöminin (ə) ailə qurmuşdular. Bu 9 ildə kiçikli-böyükü təqribən 60 müharibə baş vermişdir. Həzrət Əli (ə) onların əksəriyyətində iştirak edib. İndi siz baxın, bu xanım evdə oturub, əri isə daim cəbhədədir. Əgər cəbhəyə getməsə, işlər axsayar. Döyüş məsələləri ona sıx bağlıdır. Məişət baxımından da vəziyyətləri yaxşı deyil. Eşitdiyimiz kimi, “onlar öz iştahaları çəkdiyi halda yeməyi yoxsula, yetimə və əsirə yedirərlər”¹, yəni doğrudan da çox kasıb şəkildə yaşayırdılar. Halbuki o, həm də rəhbərin qızıdır, Peyğəmbərin (s) qızıdır. Bu baxımdan da bir növ məsuliyyət hiss edir. Görün belə bir ərə kömək göstərmək üçün xanımın necə güclü ruhiyyəsi olmalıdır. O, ərinin ürəyini ailə nigarançılığından və həyatın problemlərindən arxayın etməlidir, ona ürək-dirək verməlidir, onun uşaqlarını belə gözəl şəkildə tərbiyə etməlidir. Siz deyə bilərsiniz ki, İmam Həsən və İmam Hüseyin (ə) imam idilər. Axı Zeynəb imam deyildi. Fatimeyi-

---

¹ İnsan surəsi, ayə 8-9.

Zəhra (ə) onu bu 9 ildə tərbiyə edib. Çünki o həzrət Peyğəmbərdən sonra çox yaşamaıyb.

Belə evdarlıq və belə ərliklik etdi və bununla tarixin unudulmaz ailəsinin həyatında mərkəzə çevrildi. Məgər bunlar bir cavan qız üçün, bir evdar xanım üçün nümunə ola bilməzmi? Bunlar çox mühumdur.

Peyğəmbərin vəfatından sonra məscidə gəlməsi və o xütbəni oxuması da çox əzəmətli hadisədir. Bizlər bədahətən nitq söyləyənlər olduğumuz üçün bu sözlərin nə qədər əzəmətli olduğunu anlayırıq. 18 yaşlı, 20 yaşlı, ən çoxu 24 yaşlı bir qız, bütün müsibətlərinə və çətinliklərinə rəğmən, məscidə gəlir və izdiham qarşısında hicabla çıxış edir. Əlbəttə, o həzrətin yaşı dəqiq məlum deyil. Çünki doğulduğu il barəsində fikir ayrılıqları mövcuddur.

Bu çıxışın bütün sözləri tarixdə qeyd olunmuşdur. Ərəblər yaddaşın güclülüyü ilə məşhurdurlar. Bir nəfər gəlib 80 beytlik bir qəsidəni oxuyurdu, məclis bitdikdən sonra 10 nəfər onu alıb yazırdılar. Dövrümüzədək gəlib çatan bu qəsidələr çox zaman belə qalmışdır. Şeyrlər ictimai yerlərdə oxunurdu və qeyd olunurdu. Bu çıxışlar və bu hədislər də çox zaman belə olub. Oturub yazıblar, əzbərləyiblər və onları günümüzədək saxlayıblar. Əbəs sözlər tarixdə qalmayıb. Hər söz qalmır. O qədər söz deyilib, o qədər çıxışlar edilib, o qədər mətləblər bəyan olunub, şeyrlər söylənilib, amma qalmayıb və heç kəs onlara etina etməyib. Lakin tarix bu çıxışı öz ürəyində

saxlayır və üstündən 1400 il keçəndən sonra onu oxuyan hər bir insan ona təzimlə yanaşır. Bu, bir əzəməti göstərir. Məncə bu, cavan qız üçün örnəkdir.

Əlbəttə, öz zamanımızda da örnək var. İmam Xomeyni örnəkdir. Bizim bu könüllü keşikçilərdən olan cavanlarımız örnəkdirlər: həm şəhid olanlar və həm də bu gün yaşayanlar. Söz yox ki, insan örnəyi öz meyarları çərçivəsində seçir. Mən xahiş edirəm seçmək istədiyiniz hər bir örnəkdə izah etdiyim təqva meyarını mütləq nəzərə alın. Təqva, üstündən keçiləsi məsələ deyil. Təqva həm dünya həyatı üçün lazımdır, həm də axirət həyatı üçün.¹

37. Əmmarə nəfs və xudbinlik - insan tənəzzülünün səbəbi

Bizim vücudumuzda bizim ən böyük düşmənimiz yatıb. O, əmmarə nəfs, şəhvətlər və xudbinlikdir. Biz bu zəhərli ilanı və qəddar düşməni hətta müvəqqəti olsa belə, öz yerində oturmaq bildiyimiz an uğurlu və səadətli əmələ, müqavimətə və Allah yolunda cihada qadir ola bilərik. Bu düşmən baş qaldırdığı, vücudumuzdakı ağılı, mənəvi gücü və rəhmani nəfsi məğlub etdiyi, öz təsiri altında saxladığı an isə biz tənəzzüldə və süqut astanasında olacağıq, dayanacaq və sonra geriləməyə başlayacağıq.

---

¹ Böyük Rəhbərin Cavan həftəsi münasibətilə cavanlarla görüşündəki çıxışından: 27 aprel 1998.

Dayanmaq, elə geri qayıtmaq deməkdir. Bunlar bir şeydir.¹

38. "İnsan ruhu nə zülm edir, nə də zülmü qəbul edir!"

Xalqların problemi insan donu geyinmiş, lakin əslində heç nədən çəkinməyən yırtıcı və vəhşi heyvan olanların hakimiyyəti və iqtidarı problemidir. Minlərlə insanı qətlə yetirmək, ailələri, kiçik uşaqları kimyəvi silahlara məruz qoymaq belə insanlar üçün heç bir əhəmiyyətə malik deyil. Onlar asanlıqla cinayət törədirlər, zahirdə insan, batində isə canavardırlar. Onun mənəvi və həqiqi siması qiyamət günü malik olacağı vəhşi heyvan simasıdır. Belə insanlar öləcəkləri və özlərinin xar həyatlarının ağır sərsəm yuxusundan ayılacaqları gün baxıb, özlərini canavar kimi görəcəklər.

Dünyada olan bu çətin vəziyyətə dözən insanlar bütün bu faciə və cinayətlərə qarşı laqeyd və soyuqqanlı olanlar, məsuliyyət hiss etməyənlər də başqa bir cəhətdən problemdədirlər. Onların da nəfsani tərbiyələri yoxdur. Yaşamaq sevgisi və ölüm qorxusu onları da yaxalayıb. Onların mənəvi simaları canavar olmasa da, siçandır. Əgər yırtıcı deyilsə də, yırtılmalı və yeyilməli heyvandır.

---

¹ Böyük Rəhbərin Şəhid fondunun məsul işçiləri və bir qrup müəllim və tələbələrlə görüşündəki çıxışından: 15 avqust 1990.

Quzudur. Bəli, ən hörmətli təbir budur. İnsan ruhu nə elə cinayət və zülmələr etməyə icazə verir, nə də zülm qarşısında dözümlülüyə.¹

39. Şəhidlik

Şəhidlik odur ki, insan özünün ən uca və ən sevimli dünya sərmayəsini, bəşəriyyət üçün faydalı olduğunu düşünən amal uğrunda qurban versin. Bu, ən gözəl insani dəyərlərdən biridir. Bu, Allahın bütün peyğəmbərlərinin arzusu və ilahi amalıdır. Bu dəyər bütün bəşəri idealların başında durur və heç bir maddi ölçüyə sığmır. Bu təfəkkürü qəbul etmək həqiqət yolunun mücahidlərinə düşmən cəbhəsinin hesablamalarını puça çıxarmaq qüdrəti bağışlayan heyrətamiz faktordur. Təcrübə göstərib ki, bu həqiqət düşməni çıxılmaz vəziyyətdə və aciz durumda buraxır.²

---

¹ Böyük Rəhbərin Şəhid fondunun məsul işçiləri və bir qrup müəllim və tələbələrlə görüşündəki çıxışından: 15 avqust 1990.

² Böyük Rəhbərin Təbriz universitetinin şəhid tələbələrinin anım mərasimindəki çıxışından: 5 yanvar 2003.

Dördüncü fəsil

Siyasi və ictimai məsələlər

40. Azadlıq, onun hüdudları və qaydaları

Bu gün universitetdə azadlıq məsələsi çox müzakirə olunur. Bəzən deyirlər ki, azadlıq verilmir, alınır. Mən deyirəm azadlıq həm verilir, həm alınır, həm də öyrənilir. “Azadlıq verilir” nə deməkdir? Bu o deməkdir ki, hökumət məmurlarının təbii azadlıq haqqını, yəni qanuni azadlıqları heç kimdən almağa ixtiyarları yoxdur. Əlbəttə, bu, hökumətlər tərəfindən bir mərhəmət deyil. Onlar azadlığı verməyə borcludurlar. Bu, onların vəzifəsidir.

“Azadlıq alınır” nə deməkdir? Yəni cəmiyyətdə hər bir aqah və şüurlu insan öz azadlıq haqqı və

hüdüdları ilə tanış olmalı, onları tələb etməli və istəməlidir. “Azadlıq öyrənilir” nə deməkdir? Yəni azadlığın mədəniyyəti və qayda-qanunları var. Bunları öyrənmək lazımdır. Azadlıq mədəniyyəti və qaydaları olmadan bu böyük nemət heç kəs üçün və heç bir cəmiyyət üçün lazımi həddə mövcud olmayacaq. Əgər cəmiyyətdə azadlıq qaydaları olmasa və insanlar bundan istifadə qaydasını bilməsələr, heç şübhələri olmasın ki, fəal, çalışqan və öncül bir cəmiyyət üçün zəruri olan azadlığı əldən verəcəklər. İslam nöqtəyi-nəzərindən bu, bir cəmiyyət üçün faciədir.¹

41. “Mən partiyalaşmanın əleyhinə deyiləm”.

Bəziləri deyirlər ki, filankəs partiyalaşmanın əleyhinədir. Halbuki İslam inqilabının qələbəsindən sonra ilk partiyanı biz yaratdıq. Əgər partiyalaşma sözün həqiqi mənasında olsa, mən onun tərəfdarıyam. Lakin mənə partiyalaşma bu deyil ki, siyasət iddiaçılarının bir qrupu iqtidar əldə etmək məqsədilə 15-20 nəfəri bir yerə toplayıb yalançı həyəcanlarla və şüarlarla xalqı o tərəf-bu tərəfə çəksinlər, davamlı olaraq dava və ixtilaf salsınlar, bekar qalmamaqdan ötrü kiçik bir məsələni böyütsünlər, əhəmiyyətsiz bir şeyi əhəmiyyətli

---

¹ Böyük Rəhbərin Əmir Kəbir adına sənaye universitetinin müəllim və tələbələr ilə görüşündəki çıxışından: 27 fevral 2001.

göstərib günlərlə, həftələrlə onun barəsində danışıqlar, təhlil etsinlər, onun əsasında dost və düşmən müəyyənləşdirsinlər: filankəs filan tərəfdədir, deməli bizim düşmənimizdir, filankəs filan tərəfdədir, deməli dostumuzdur. Mən bunları partiyalaşma bilmirəm. Bunlar dünyada tanınmayan yanlış siyasi oyunlardır. Mən sevinirdim ki, İranda belə şeylər yayılmayıb. Amma təəssüf ki, bəziləri bu işləri sevirlər.¹

42. Səlahiyyətə nəzarət və onun fəlsəfəsi

Səlahiyyətə nəzarət bir qanundur. Heç kim qanuna əməl olunmasından gileylənməməlidir. Nəzarət şurasının bu işi qanun çərçivəsindədir, konstitusiyaya əsaslanır. Bunun kökü konstitusiyadadır və adi qanunda da var. Bu nəzarət adi vətəndaşlar üçün deyil. Bu onun üçündür ki, zərərli, pis və ləyaqətsiz bir insan həssas mərkəzlərə daxil ola bilməsin. Bu səlahiyyətə nəzarət təkcə parlamentə aid deyil, prezidentə də şamil olur. İndi siz təsəvvür edin, xarici ölkələr tərəfindən dəstəklənən, ixtiyarında çoxlu pul olan, özünü müxtəlif formalarla bəzəyən peşəkar bir fırıldaqçı namizədliyini irəli sürsə, xalqın çoxunu aldatmağı bacarsa və prezident olsa, bu məmləkətin vəziyyəti

---

¹ Böyük Rəhbərin İsfahan vilayətinin cavanları ilə görüşündəki çıxışından: 3 noyabr 2001.

necə olar? Səlahiyyət nəzarəti onun üçündür ki, ölkə qanunlarına əsasən bu həssas vəzifələrə, istər parlamentə, istər prezidentliyə, yaxud bu nəzarətin hakim olduğu başqa yerlərə, məsələn Dini Ekspertlər Məclisinə daxil olmaq səlahiyyətinə malik olmayan şəxslərin qarşısı alınsın. Onlar bu həssas mərkəzlərə yol tapa bilməsinlər.¹

43. “Fəqihin mütləq vilayəti o demək deyil ki, rəhbər ürəyi istədiyi hər bir işi görə bilər!”

Bəzi insanlar elə bilirlər ki, konstitusiyada göstərilən “fəqihin mütləq vilayəti” o deməkdir ki, rəhbər ürəyi istəyən hər bir işi görə bilər. Xeyr, mütləq vilayətin mənası bu deyil. Rəhbər qanunların hər birini icra etməli və onlara hörmətlə yanaşmalıdır. Lakin bəzən elə olur ki, məsul şəxslər bir qanunu dəqiqliklə icra etmək istədikdə problemlə rastlaşırlar. İnsan qanunu belədir. Konstitusiya bir çıxış yolu göstərib deyir ki, müvafiq orqanlar filan vergi qanununda, xarici siyasətdə, ticarətdə, sənayedə və universitetdə çıxılmaz vəziyyətdə qalsalar və bir iş görə bilməsələr, rəhbərə müraciət etsinlər. İmam Xomeyninin vaxtında da belə idi. Çünki belə deyil ki, siz bu gün bir şeyi parlamentə aparasınız və sabah qərar çıxarıb cavab versinlər.

---

¹ Böyük Rəhbərin Şərif sənaye universitetindəki tələbələrin suallarına cavablarından: 22 noyabr 1999.

Mən İmam Xomeyninin vaxtında prezident idim. Çıxılmaz vəziyyətlər qarşısında imama məktub yazırdıq və o cavab verirdi. İmamdan sonra da qabaqkı və indiki iqtidarlar bəzən müxtəlif məsələlərlə bağlı məktub yazıb problem olduğunu bildirmiş və qanunun filan hissəsinin pozulmasına icazə istəmişlər. Rəhbər də diqqətlə araşdırıb bu işin görülməsinin labüd olduğunu duyduqda onu yerinə yetirir. Ölkənin mühüm probleminə çevrilmiş məsələlər isə Sistemin Məsləhətini Müəyyənləşdirən Quruma verilir. Mütləq vilayətin mənası budur. Rəhbər, prezident, nazirlər, deputatlar və hamı qanun qarşısında təslimdirlər və təslim də olmalıdırlar. Qanun mənim və sizin əməlimizə hakim olacaq qədər əhəmiyyətlidir.¹

44. Mətbuata nəzarət bir vəzifə kimi

Məncə mətbuata nəzarət bir vəzifədir. Bu, konstitusiyada, mətbuat qanununda və adi qanunda da müəyyənləşdirilib. Heç şübhəsiz, nəzarət olunmadan milli maraqlar mətbuat tərəfindən təmin edilməyəcək. Bəziləri elə düşünürlər ki, ictimai rəy azad və qeyd-şərtsiz bir zonadır, bununla istədiklərini edə bilirlər. İctimai rəy laboratoriya şıçanı deyil ki, hər bir kəs onunla istədiyi işi görə

---

¹ Böyük Rəhbərin qəzvinli müəllim və tələbələrlə görüşündəki çıxışından: 17 dekabr 2003.

bilsin. Yanlış təhlillərlə, şayiə, böhtan və yalanlarla xalqın imanına, duyğularına, inamlarına və müqəddəslərinə zərbə vururlar. Axı bu, düzgün deyil! Bu işlərin qarşısını almaq üçün nəzarət lazımdır. Bu, bir vəzifədir və əgər yerinə yetirilməsə, səbəbi soruşulmalıdır.¹

45. Mətbuatın üç əsas vəzifəsi

Məncə mətbuatın üç əsas vəzifəsi var: tənqid və nəzarət, düzgün və şəffaf informasiya çatdırmaq, cəmiyyətdə fikir mübadilələrinə şəraitin yaradılması.

Məncə söz azadlığı xalqın və mətbuatın danılmaz haqqıdır. Bunda heç bir şübhəm yoxdur. Bu, konstitusiyanın açıq-aşkar göstərdiyi prinsiplərdəndir. Məncə bir cəmiyyət azad və mütərəqqi mətbuatı, azad və düşüncəli qələmləri əldən verərsə, çoxlu başqa şeyləri də itirməli olacaq. Azad mətbuatın olması bir xalqın inkişaf əlamətlərindən və özü də inkişafa səbəb olanlardandır. Yəni bir tərəfdən xalqın inkişafı və azadlığı onu vücuda gətirir və digər tərəfdən, o da öz növbəsində xalqın inkişafını artırmağa qadirdir. Əlbəttə, məncə bu dəyərin yanında başqa dəyərlər və həqiqətlər də var. Mətbuat və söz azadlığı adıyla onları tapdamaq olmaz. Hünər odur ki, insan həm

---

¹ Böyük Rəhbərin Əmir Kəbir sənaye universitetinin müəllim və tələbələrilə görüşündəki çıxışından: 27 fevral 2001.

azadlığı qorusun, həm həqiqəti dərk etsin; həm azad mətbuatı olsun, həm bu ziyanlara uğramasın. Bu yolla getmək lazımdır.¹

46. Ali məhkəməni sual altına almaq - fəsadın başlanğıcı

Məncə bir ölkədə Ali məhkəməni sual altına almaq o ölkədə fəsadın başlanğıc nöqtəsidir. Buna görə də, Ali məhkəməni sual altına almaq olmaz. Ona görə yox ki, o, həmişə düzgün əməl edir, yaxud bütün işçiləri düzgündürlər. Xeyr, heç şübhəsiz, onda bəzi qanun pozuntuları var. Bu yaxınlarda Ali məhkəmənin özü bir hakimini mühakimə etdi, o indi də həbsdədir. Buna da şübhə yoxdur ki, o şəxs bir siyasi bandaya aid olsaydı, indi əks-sədası bütün dünyanı bürümüşdü. Bağlı olmayanda səs-küy də olmur.

Ali məhkəmə öz daxilindəki fəsadlara qarşı qətiyyətlə mübarizə aparır. Demək istəmirəm ki, Ali məhkəmə eyibsiz, nöqsansızdır, yaxud bütün adamları vicdanlıdırlar. Demək istəyirəm ki, hər bir şeyə rəğmən, hamı onu rəsmən tanımalıdır. Onu sual altına almaq olmaz. Əgər məhkəmə sual altına düşsə, hər bir cinayətkar bu bəhanə ilə mühakimədən və cəzadan yayına bilər. Daha heç

---

¹ Böyük Rəhbərin Əmir Kəbir sənaye universitetinin müəllim və tələbələr ilə görüşündəki çıxışından: 27 fevral 2001.

kimi təqib etmək olmaz. Buna görə də, məhkəmə hökmü qarşısında hamı təslim olmalıdır.¹

47. “Cənab Misbah bizim dövrümüzdə Əllamə Təbatəbai və Şəhid Mütəhhəri kimi şəxsiyyətlərin yerini tutur!”

Bu gün bizim İslam quruluşumuz Allahın lütfü ilə fəxr edir ki, onda parlaq elmi və mənəvi şəxsiyyətlər mövcuddur. Bu əziz və əzəmətli şəxsiyyət (cənab Misbah) da onlardandır. Bu işlər onun sayəsində ərsəyə çatıb. Mən onu qırx ilə yaxındır tanıyıram. Ona ürəkdən hörmətim var. O, fəqih, filosof, mütəfəkkir və İslamın əsaslı məsələlərində nəzər sahibidir. Əgər Allah-Taala bizim indiki nəslə Əllamə Təbatəbai, yaxud mərhum Şəhid Mütəhhəri kimi şəxsiyyətlərdən bəhrələnmək imkanı verməmişsə də, həmd olsun ki, bu əziz və əzəmətli şəxsiyyət bizim dövrümüzdə o əzizlərin yerini tutub. Mən həqiqətən Allaha həmd və səna edirəm ki, bizim cəmiyyətimizdə, xüsusən cavanlarımız arasında ona böyük hörmət var. Mən öyrənib gördüm ki, ölkəmizin hər bir yerində cavanlarımız ona böyük sayğı bəsləyir, ona inanırlar və qədrini bilirlər. Bu, Allahın böyük neməti və işin

---

¹ Böyük Rəhbərin Əmir Kəbir sənaye universitetinin müəllim və tələbələr ilə görüşündəki çıxışından: 27 fevral 2001.

sağlamlığının əlamətidir. İnsan ilahi ruhiyyə ilə və ilahi məqsədlə meydana atılsa, belə də olar.¹

48. İnqilabi islahatçılıq və Amerika islahatçılığı

İslahatçılıq sözü bu gün geniş yayılmış sözlərdəndir. Mən cümə namazında da dedim, dəfələrlə təkrarlamışam. Məncə islahatçılıq inqilabın təməl xüsusiyyətlərindəndir. Ümumiyyətlə, inqilab yəni irəliyə doğru olan böyük bir hərəkət. Bu hərəkət heç vaxt dayanmır, daim irəliləyir. Bu irəliləyiş elə islahatçılıqdır. Əlbəttə, amerikalılar gəlib bizə islahatçılıq dərsi vermək istəsələr və desələr ki, islahatçı olmaq üçün filan işləri görmək lazımdır, təbiidir ki, biz qəbul etməyəcəyik. Çünki onun islahatçılıq bildiyi elementlər eynilə keçmişə irticaçılıqdır. Əgər bu gün bu ölkədə xalqa arxalanan, müstəqil, qorxmaz və fəal İslam Respublikası hökumətinin əvəzinə Qərbə itaət göstərən mürtəcə bir padşahlıq rejimi olsaydı, onlar bunu islahatçı biləcəkdilər. Belə islahatçılıq onlar üçün yaxşı sayılır. Əgər belə islahatçılıq yaxşıdırsa, gedib özləri üçün yaratsınlar.

İslahatçılıq, sözün düzgün mənasında inqilabın ayrılmaz hissəsidir. Bir müsəlman tələbə islahatçı olmaya bilməz. İslahatçılıq bir siyasi jest deyil.

---

¹ Böyük Rəhbərin könüllü keşişçilərdən olan tələbə və şagirdlərlə görüşündəki çıxışından: 4 sentyabr 1999.

Bundan siyasi jest kimi, onun-bunun ürəyini cəzb etmək vasitəsi kimi istifadə etmək olmaz. Ondan əsl simanı ört-basdır etmək üçün istifadə etmək olmaz. İslahatçılıq bir vəzifə və bir mücahidlikdir. Hökumət və xalq islahatçı olmağa vəzifəlidirlər. Əlbəttə, icazə verməsinlər ki, islahatçılığı onlar üçün başqaları tərif etsin. Özləri öz məsləhətlərini axtarmalı, tanınmalı, təyin və tərif etməlidirlər. Bunun qarşı tərəfi Amerika islahatçılığı və əcnəbilərin bəyəndiyi islahatçılıqdır.¹

49. “Siyasi qapalılıq dini qapalılıqdan daha təhlükəlidir!”

Biz qapalılıq dedikdə təsəvvürümüzdə dini qapalılıq canlanır. Bəli, o da bir növ qapalılıqdır, amma qapalılıq təkə bu deyil. Ondan da təhlükəli olan siyasi qapalılıqdır. Siyasi partiya və təşkilatların formalaşmasından doğan qapalılıqlar heç kəsə düşünmək imkanı yaratmır. Əgər bir məsələnin düzgün olması üçün on qaneedicilə dəlil göstərsək, qəbul edir, amma əməl zamanı ayrı cür əməl edir. Niyə? Çünki partiyası, yəni başının üstündə olan siyasi təşkilat mafiya atalığı kimi, ondan belə istəyir.

---

¹ Böyük Rəhbərin Əmir Kəbir sənaye universitetinin müəllim və tələbələrilə görüşündəki çıxışından: 27 fevral 2001.

İnsan bunun bəzi nümunələrini təəssüf ki, hətta univərsitet mühitində də görür.¹

50. Qanuni kobudluq və qeyri-qanuni kobudluq

Kobudluq məsələsinə iki baxımdan yanaşmaq olar: əxlaqi və hüquqi, bir də psixoloji müharibə və təbliğat sahəsində. Bunları bir-birinə qarışdırmaq lazım deyil. Hüquqi və əxlaqi baxımdan kobudluq məsələsi aydındır və dəfələrlə demişik ki, kim qanunsuz olaraq başqalarının hüququna təcavüz etsə, kobudluq göstərsə, mühakimə olunmalıdır. İslamın baxışı da belədir. İslamda hədd, qisas və bu kimi cəzalar məhz kobudluğun və zorakılığın qarşısını almaqdan ötrüdür. Xislətində qətl törətmək və oğurluq etmək olan insanın qarşısını almaq üçün cəzalar müəyyənləşdirilmişdir. Bu barədə söhbətə ehtiyac yoxdur. Mən dəfələrlə demişəm, cümə namazında da demişəm ki, zorakılıqla İslami cəzaların mənasını eyniləşdirməyin əleyhinəyəm. Hansı cinahdan olursa olsun, pis bir iş baş verdikdə demək olmaz ki, məsələn filan yaxşı cavan, yaxud filan cinahın filan cavanı, yaxud filan yerə bağlı olan filan cavan bu işi görüb, ona görə də bu işin pisliliyi bir qədər azalmalıdır. Xeyr, pis pisdür. Bunda müzakirəyə ehtiyac yoxdur.

---

¹ Böyük Rəhbərin Əmir Kəbir sənaye universitetinin müəllim və tələbələr ilə görüşündəki çıxışından: 27 fevral 2001.

Amma bir də təbliğat sahəsi var. Burada inqilab aleyhinə psixoloji muharibə başlayıblar. İlk dəfə zorakılığı bizim ölkənin mənfi cəhəti kimi göstərənlər kimlər idilər. Qolları dirsəyə qədər günahsız insanların qanına batmış adamlar, yəni amerikalılar, dünyada istədikləri şəxsi qanunsuz olaraq terror edənlər. Amma indi onu qanuniləşdirmək istəyirlər. Zorakılıqdan dəm vuran və onu pisləyənlər bunlardırlar. Sionistlər və onların radioları zorakılıqdan danışirlar. Bunlar siyasət və təbliğat məsələləri kimi meydana çıxır. Bu, real baxılası və barəsində fikir yürüdülməsi məsələ deyil. Bundan da qafil olmaq olmaz.

Bir qrup insan iqtidar acıdırlar: ya xəstədirlər, ya səfeh. Buna görə də eyni sözləri yenidən təkrarlayırlar. Rəhmət və mərhəmət tərənnümü olan böyük imamı zorakılıqda müttəhim edirlər. İmam arif bir insan idi və həqiqətən mərhəmət tərənnümü idi. İnqilabı belə bir qətiyyətlə idarə edən bu insan duyğusal məsələlər qarşısında o qədər dəqiq idi ki... İmam hissiyyat tərənnümü idi. Duyğulu, mehriban və olduqca sentimental idi. Belə bir insanı daşürəklilikdə müttəhim edirlər. Niyə? Çünki onun vaxtında Mirsad əməliyyatında bir qrup cinayətkar qatilə qarşı qanuni hökm icra edilmişdi. Bir qrup insan bu camaatla vuruşmuşdu, imam da qanunu icra etmişdi. Əlbəttə, bu işi imam etməmişdi, o zamanın məsuliyyətli orqanları etmişdilər. Amma

imamı daşürəklilikdə suçlayırlar. İndi də bir qrup qafil, səfeh, yaxud düşmənin planından xəbərsiz insan bunları ölkə daxilində təkrarlayır. Bu, həqiqətən zülmüdür.¹

51. “Məmurların meşşanlığı ikiqat zərbədir!”

Meşşanlıq ölkə üçün zərərliyədir. Məmurların meşşanlığı isə iki qat zərərliyədir. Ona görə ki, əgər sərvətli adamlar özlərinin halal, yaxud haram mallarından xərcləyirlərsə, öz mallarından meşşanlıq edirlər. Amma əgər məmurlar meşşanlıq etsələr, xalqın malını xərcləyirlər, öz mallarını deyil. Bu meşşanlıq xalqın ümumi hissi ilə, yazmaqla, deməklə və bu düşüncəni yaymaqla düzələcək. Bu, bir mədəniyyətə çevrilməlidir. Bu, xüsusi məhkəmə, mühakimə və bu kimi məsələlərlə düzələn deyil.²

52. Qadın - İslamın və Qərbin gözüylə

Cahiliyyətlə dolu olan imperalizm dünyası yanlış olaraq qadının dəyər və qiymətini, özünü kişilərin gözündə bəzəməkdə, şor gözlərin onlara baxıb ləzzət almasında və onları tərifləməsində olduğunu düşünür. Bu gün dünyada Qərbin əxlaqsız mədəniyyəti tərəfindən təbliğ olunan “qadın

---

¹ Böyük Rəhbərin Əmir Kəbir sənaye universitetinin müəllim və tələbələr ilə görüşündəki çıxışından: 27 fevral 2001.

² Böyük Rəhbərin Əmir Kəbir sənaye universitetinin müəllim və tələbələr ilə görüşündəki çıxışından: 27 fevral 2001.

azadlığı” məsələsinin əsas məğzi bundan ibarətdir ki, qadınları, kişilərin cinsi ləzzət almaları üçün onların qarşısına çıxarsın. Kişilər ondan ləzzət alsınlar və beləliklə qadın kişinin bu işi üçün alət olsun. Bu, qadın azadlığıdır? Cahil, qafil və azğın Qərb sivilizasiyasında insan hüquqlarınının tərəfdarı olmalarını iddia edənlər əslində qadına zülm edənlərdir.

Qadına uca bir insan gözü ilə, uca insanlar yetişdirməklə cəmiyyəti islah edən amil kimi baxsaq, onun hüququnun nə olduğunu və azadlığının necə olduğunu bilərik. Qadına ailənin əsas elementi kimi baxın. Ailə kişi və qadıdan təşkil olunur, onu qurmaqda onların hər ikisi təsirlidir, lakin ailə mühitinin asayişi və evdə olan dinclik və aramlıq qadına və qadınlıq xarakterinə görədir. Qadına bu gözlə baxın. Bu zaman onun necə təkamülə çatdığı və hüququnun nə olduğu məlum olar.

Avropalılar yeni sənayeni yaratdıqlarında, yəni Qərb kapitalistlərinin böyük zavodlar açdıqları 19-cu əsrin əvvəllərində ucuz, iddiasız və başağrısız işçi qüvvəsinə ehtiyacları oldu. Bu zaman onlar qadın azadlığı şüarını ucaltdılar ki, qadını ailədən çıxarıb zavodlarda ucuz fəhlə kimi işlətsinlər, öz ciblərini doldursunlar, qadını hörmətdən və yüksək məqamından endirsinlər. Bu gün Qərbdə müzakirəyə çıxarılan qadın azadlığı məsələsi həmin nağılın davamıdır. Qərb mədəniyyətində qadına

olan zülm, Qərbin mədəni və ədəbi əsərlərində qadına yanlış yanaşma tərzini bütün tarixdə misilsizdir. Keçmişdə hər yerdə qadına zülm olunub, amma belə ümumi və əhatəli zülm son dövrə aiddir və məhz Qərb mədəniyyətindən qaynaqlanır.

Qadını kişilərin kefi çəkməsi üçün alət edib, adını Qadın azadlığı qoydular. Ancaq bu, əslində qadınların yox, qadınla ehtirasını doyuran kişilərin azadlığı idi. Onlar təkcə iş və sənayedə yox, ədəbiyyat və incəsənətdə də qadına zülm etdilər.

Siz bu gün hekayələrə, romanlara, rəsm əsərlərinə və incəsənətin digər sahələrinə baxın, görün qadına hansı gözlə baxılır. Qadında olan müsbət cəhətlər və uca dəyərlər nəzərə alınır mı? Allah-Taalanın qadının vücudunda əmanət qoyduğu analıq hissi, övlad tərbiyəsi, övladını qorumaq istəyi və bu kimi incə duyğular, mehriban və şəfqətli rəftar nəzərə alınır, yoxsa ehtiras cəhətləri? Onlar çox yanlış olaraq bunun adını eşq qoyurlar. Bu eşq deyil, ehtiras və şəhvətdir. Qadını bir istehlakçı mövcud kimi yetişdirdilər, buna alışdırdılar: əliaçıq və ürəyiaçıq istehlakçı, iddiasız və ucuz işçi.

İslam bunları qadın üçün dəyər bilmir. İslam qadının işləməsinə razıdır. Nəinki razıdır, hətta bu işləmək onun əsas və mühüm peşəsi ilə, yəni övlad tərbiyəsi və ailəsini qorumaqla zidd olmasa, bəzən vacib də bilər. Heç bir ölkə müxtəlif sahələrdə qadınların işçi qüvvəsindən ehtiyacsız ola bilməz.

Amma bunlar qadının hörməti, onun insani və mənəvi dəyəri ilə qarşı-qarşıya olmamalıdır. Qadını aşağılamaq, onu təvazökarlığa və kiçilməyə məcbur etmək olmaz. Təkəbbürlülük hər bir halda qəbahət sayılır. Amma qadınların naməhrəm kişi qarşısında təkəbbürlülüüyü belə deyil. Qadın naməhrəm kişi qarşısında təkəbbürlü olmalıdır. **“(Yad kişilərlə) yumşaq (əzilə-əzilə) danışmayın!”** (Əhzab surəsi, ayə 33). Qadın başqa kişi ilə danışdığı zaman özünü kiçiltməməlidir. Bu, qadının hörmətini qorumaq üçündür. İslam bunu istəyir və bu, müsəlman qadının örnəyidir.¹

53. İsraf və müsəlman qadının örnəyi

Mən müsəlman qadınlara, cavan xanımlara və evdar qadınlara deyirəm: Qərbin dünya cəmiyyətlərinin, o cümlədən inkişaf etməkdə olan ölkələrin və bizim ölkəmizin canına xora kimi saldığı israfçılığın ardınca getməyin. İstehlak lazımi həddə olmalıdır, israf həddində yox. Həyat yoldaşları, yaxud özləri müxtəlif vəzifələrdə çalışan qadınlar israfdan çəkinmək baxımından digərlərinə nümunə olmalıdırlar. Onlar başqalarına dərs olmalı və göstərməlidirlər ki, müsəlman qadının dəyəri qızıl-gümüş və ləl-cəvahirat əsiri olmaqdan çox-çox

---

¹ Böyük Rəhbərin Fatimeyi-Zəhranın (ə) doğum günü və Qadınlar bayramı münasibəti ilə xanımlarla görüşündəki çıxışından: 16 dekabr 1992.

ucadır. Demək istəmirəm ki, bunlar haramdır. Demək istəyirəm müsəlman qadınının məqamı o qədər ucadır ki, cəmiyyətimizin çoxlu insanların köməyə ehtiyacları olduğu dövrdə pul verib qızıl almamalıdırlar, zinət əşyaları almamalıdırlar, növbənöv məişət əşyaları almamalıdırlar, müxtəlif sahələrdə israfçılıq etməməlidirlər. İsfraf müsəlman qadının örnəyi deyil.¹

54. İslam mədəniyyətinin və Qərb mədəniyyətinin qadından gözlədiyi

Bizim, qadın üçün təqdim etdiyimiz məsələlər elədir ki, heç bir insafly, düşüncəli insan onun qadın üçün yaxşı olmasını inkar edə bilməz. Biz qadını iffətə, ismətə, hicaba, kişilərlə qeyd-şərtsiz qarışmamağa, insan məqamını qorumağa, yad kişi ləzzət alsın deyə onun qarşısında bəzənməməyə dəvət edirik. Məgər bu pisdir? Bu, müsəlman qadının ucalığıdır. Bu, qadının ucalığıdır. Qadını bəzənib küçə və bazardakı kişilərin baxışını cəlb etməyə və onların ehtiraslarını doyurmağa çağıranlar cavab verməlidirlər ki, nə üçün onu bu qədər aşağılayıb xar edirlər. Onlar cavab verməlidirlər! Bizim mədəniyyətimiz elə bir mədəniyyətdir ki, Qərbin uca və düşüncəli insanları

---

¹ Böyük Rəhbərin ölkənin həkim xanımları ilə görüşündəki çıxışından: 16 yanvar 1990.

da onu bəyənir, rəftarları da elədir. Orada da iffətli, ağır, mətanətli, dəyərini bilən qadınlar özlərini, yad və şorgöz insanların ehtiraslarını doyurmaq üçün vasitəyə çevirmək istəməirlər. Qərbin tənəzzülə uğramış mədəniyyətində belə nümunələr çoxdur.¹

55. “Hicab tərki-dünyalıq deyil!”

Hicab məsələsi qadını tərki-dünya etmək və onu ictimai həyatdan təcrid etmək deyil. Əgər kimsə belə düşünsə, çox yanlış düşünüb. Hicab məsələsi cəmiyyətdə qadın və kişinin bir-biri ilə qeyd-şərtsiz qarışmasının qarşısını almaq üçündür. Çünki belə bir vəziyyət həm cəmiyyət üçün zərərli, həm də kişi və qadın üçün. Bu, xüsusən qadına daha çox zərərli.²

56. “Qadın geyimi məsələsi Qərbin əks təbliğatından təsirlənməməlidir!”

Bizcə, qadın geyimi haqqında olan söhbətlər çox yaxşı söhbətlərdir. Lakin diqqət yetirmək lazımdır ki, bu sahədə olan heç bir məsələ Qərbin əks təbliğatından təsirlənməməlidir. Əgər ondan təsirlənsə, zərərli olacaq. Məsələni fikirləşək ki, hicabımız olsun, lakin çadramız olmasın. Bu yanlış

---

¹ Böyük Rəhbərin ölkənin həkim xanımları ilə görüşündəki çıxışından: 16 yanvar 1990.

² Böyük Rəhbərin ölkənin həkim xanımları ilə görüşündəki çıxışından: 16 yanvar 1990.

fikirdir. Əlbəttə, demək istəmirəm ki, çadra yeganə geyim növüdür. Xeyr. Mən deyirəm çadra hicabın ən yaxşı növüdür. Bizim milli əlamətimizdir. Heç bir eybi də yoxdur, qadının heç bir hərəkəti ilə ziddiyyət təşkil etmir. Əgər həqiqətən məsələ hərəkət, ictimai-siyasi işlər və fikir işləri olsa, çadra qadının rəsmi geyimi ola bilər.

Dediyim kimi, çadra hicabın ən yaxşı növüdür. Əlbəttə, çadrasız da hicablı olmaq mümkündür. Lakin onun sərhədlərini mütləq müəyyənləşdirmək, tapmaq lazımdır. Bəziləri Qərbin əks təbliğatından qurtulmaq üçün çadradan qaçırırlar. Lakin çadradan qaçarkən çadrasız həqiqi hicaba sarı da getmirlər. Çünki Qərb onu da hücumə məruz qoyur. Siz elə bilirsiniz ki, biz çadranı kənara qoysaq, məsələn Qurani-kərimdə də göstərilən¹ paltarlar və örpəklər hazırlasaq, bizdən əl çəkəcəklər? Xeyr. Onlar bununla qane olmayacaqlar. Onlar istəyirlər ki, özlərinin çirkin mədəniyyəti eynilə burada tətbiq olunsun; şah dövründə olduğu kimi. O zaman qadının ümumiyyətlə hicabı yox idi. Hətta bu yerlərdə növbə belə işlərə çatdıqda pozğunluq daha çox olur. Şahın dövründə elə bu Tehrandə və bizim ölkənin başqa şəhərlərində olan pozğunluq Avropa şəhərlərində olan pozğunluqdan daha artıq idi. Avropada adi qadının paltarı və geyimi vardı, amma

---

¹ Nur surəsi, ayə 31.

burada elə deyildi. Biz gördüklərimiz, eşitdiklərimiz, bildiklərimiz və indi o zamandan mənim yadımda qalan mənzərələr haqqında düşündükdə, insan doğrudan da təəccüblənir ki, nə üçün belə olmalıdır. Çox təəssüf ki, bu gün geri qalmış müsəlman və qeyri-müsəlman ölkələrinin çoxunda vəziyyət eynilə belədir. Buna görə də, gərək dəyər məsələlərinə çox diqqətlə, həssaslıqla və geri çəkilmədən yanaşaq.¹

57. “Qadın düzgün geyimlə və düzgün hicabla öz dəyərini qoruyur!”

Normal həddə olan dəbdəbəliyi İslam da rədd etməyib. Lakin qeyri-normal və yarış şəklində olan rəqabət və qadını bəsata, zinətə bağlı etmək yanlış işlərdəndir. Bu, İslamın qadın üçün nəzərdə tutduğu məqsədin ziddindədir. Bu, bizim hərəkətimizdə imamın da qadın üçün lazım bildiyi bünövrə və təməldir. Hər halda, vacib işlərdən biri budur ki, onunla kəskin mübarizə aparılsın. Biz bu məsələdə təkcə özümüzü müdafiə etmirik, hətta hücumda da keçirik. Bir dəfə bir məsələ barəsində məndən soruşdular ki, bu haqda siz özünüzü necə müdafiə edə bilərsiniz? Dedim ki, mən nəinki müdafiə olunmuram, hətta hücumda keçirəm və mənim hücumum budur ki, biz Qərbdən tələb etməliyik. Biz

---

¹ Böyük Rəhbərin həzrət Fatimeyi-Zəhranın (ə) doğum günü münasibətilə “İslami hicab” toplantısındakı çıxışından: 25 dekabr 1991.

Qərbə deməliyik ki, sən qadını təhqir edirsən. Siz yalan deyirsiniz ki, biz iki cinsi eyni bilirik. Bu, bir hiylə və mədəni-siyasi gedişdir. Siz bu yolla qadına xəyanət edirsiniz. Biz deyirik ki, qadın düzgün geyimlə və düzgün hicabla öz dəyərini qoruyur. Özünü bütün zamanlarda və bütün məkanlarda mövcud olan şorgöz kişilərin istədiyi səviyyədən uca tutur.

Quran buyurur ki, yad kişilərlə yumşaq və əzilə-əzilə danışmayın¹. Qadının kişi ilə rəftarı təvazökar rəftar olmamalıdır. Kişi və qadın arasındakı instinkt məsələlərinin öz yeri var və bunun eybi yoxdur. Lakin qadının kişi qarşısında əyilməsi bu gün Qərbdə mövcuddur. Biz görürük ki, bu gün get-gəllərdə qadını önə salırlar. Qadın kişidən qabaqda gedir. Bu məsələnin zahiri tərəfidir. Həqiqət isə, bunun əksidir.²

58. “Geyimdə, bəzənməkdə və bu kimi məsələlərdə qız və oğlanlarımızın gözlərinin qərblilərə dikilməsini istəmirəm!”

Mən demək istəyirəm ki, əgər siz saç düzümünüzü dəyişdirmək istəyirsinizsə, yaraşlıq paltar geyinmək istəyirsinizsə, öz yerinizi

---

¹ Əhzab surəsi, ayə 32.

² Böyük Rəhbərin Qadınlar cəmiyyətinin mərkəzi şura üzvlərilə görüşündəki çıxışından: 5 may 1992.

dəyişmək istəyirsinizsə, edin, amma özünüz edin, başqalarından öyrənməyin.

Təqribən 30-40 il bundan əvvəl Qərb ölkələrində və ən çox Amerikada bir qrup cavan ictimai şəraitdən bezib bəzi hərəkatlərə başladılar. Bu hərəkatlər günümüzədək davam edir. Bizim dövrümüzdə belələri çox qəribə görkəmdə və bu gün bütün dünyaya məşhur olan Pop musiqisinə bənzər bir musiqidə özlərini göstərirdilər.

Mən inqilabdan sonra Əlcəzairə getdim. Bizim məşqimiz küçədən keçirdi. Bir dəfə gördüm cavan bir oğlan saçının yarısını qırıxdırıb, yarısını isə saxlayıb. Mən çox baxdım, gördüm ki, bu formada heç bir gözəllik yoxdur. Aydın idi ki, o, başqalarını yamsılayıb. Ümumiyyətlə, Əlcəzairdə sənayenin və texniki istehsal alətlərinin xalqın həyatına göstərdiyi təzyiq o həddə deyil ki, bir cavan Amerikada, İngiltərədə, yaxud başqa bir yerdəki kimi hərəkat etsin. O, bunu kimdənsə görüb götürmüşdü. Mən belə məsələlərə qarşıyam və bizim cavanımızın belə hərəkat etməsini, bizim oğlan və qızlarımızın başqalarını yamsılamasını istəmirəm.¹

---

¹ Böyük Rəhbərin Həmədan universitetlərinin müəllim və tələbələri və həmədanlı gənclərlə görüşündəki çıxışından: 7 iyul 2004.

59. “Qadınlar dəbdəbəliyə sarı sövq olunmamalıdırlar!”

Dəbdəbəliyə meyl uzun müddət bizim cəmiyyətimizdə azalmışdı. İnqilabın əvvəllərində qadınlar dəbdəbə və zinətlərə etinasız yanaşırdılar. Lakin təəssüf ki, eşitdiyimiz kimi, bu məsələlər indi bizim cəmiyyətimizdə inkişaf etməkdədir. Cəmiyyətimizin düşüncəli, mütəfəkkir və mərifətli qadınları bunu təhlükə bilməlidirlər. Qadınlar dəbdəbəliyə sarı sövq olunmamalıdırlar. Əlbəttə, bu təhlükə kişilər üçün də var. Lakin uyğun potensial qadınlarda daha artıqdır. Bəzən bu məsələlərdə kişilərin çoxu qadınların təsiri altına düşürlər. Siz bu məsələyə qarşı ciddi mübarizə aparmalısınız. Özünüz də nəzarət edin.

Mən az, normal və çəkinməsi mümkün olmayan həddə dəbdəbəliyin əleyhinə deyiləm. Lakin bu ifrat şəkil asla, olduqca əbəs bir işdir. Xanımlar növbənöv paltarlara, bəzənməyə və qızıl-zinət əşyalarına etinasız yanaşmağa, bu məsələlərdə ifratdan çəkinməyə əhəmiyyətli baxmalıdırlar. Allahın lütfü ilə belə zahiri gözəlliklərə yox, həqiqi gözəlliklərə daha artıq diqqət yetirin.¹

---

¹ Böyük Rəhbərin həzrət Fatimeyi-Zəhranın (ə) doğum günü münasibətilə “İslami hicab” toplantısındakı çıxışından: 25 dekabr 1991.

60. “Mən modanın tərəfdarıyam, amma Qərbdən gələn modaya yox, daxildən qaynayan modaya”.

Mən modanın tərəfdarıyam. Modaya meyli olan adamlardanam, amma daxildən qaynayan modaya. Moda yenilikdir, bayırdan gəlmir. Amma saç düzümü, geyim və danışmaq modası bizə bayırdan gəlir. Məişət əşyalarının istifadəsi modeli əhəmiyyətlidir. Bizim xalçamız, pərdəmiz, işıqlarımız necə olmalıdır? Bunları görməzliyə vurmaq olmaz. Əgər kimsə bunların dərinliyinə getsə, görər ki, onlara nə qədər pul, düşüncə, iradə və məharət xəclənir, amma çoxu faydasızdır.¹

---

¹ Böyük Rəhbərin Ali Mədəni İnqilab Şurasının üzvlərilə görüşündəki çıxışından: 17 dekabr 2002.

Mündəricat

Birinci fəsil	3
Mədəniyyət və mədəni hücum.....	3
İkinci fəsil	27
Ziyalılıq.....	27
Üçüncü fəsil	55
Dini və İslami dəyərlər	55
Dördüncü fəsil	80
Siyasi və ictimai məsələlər.....	80